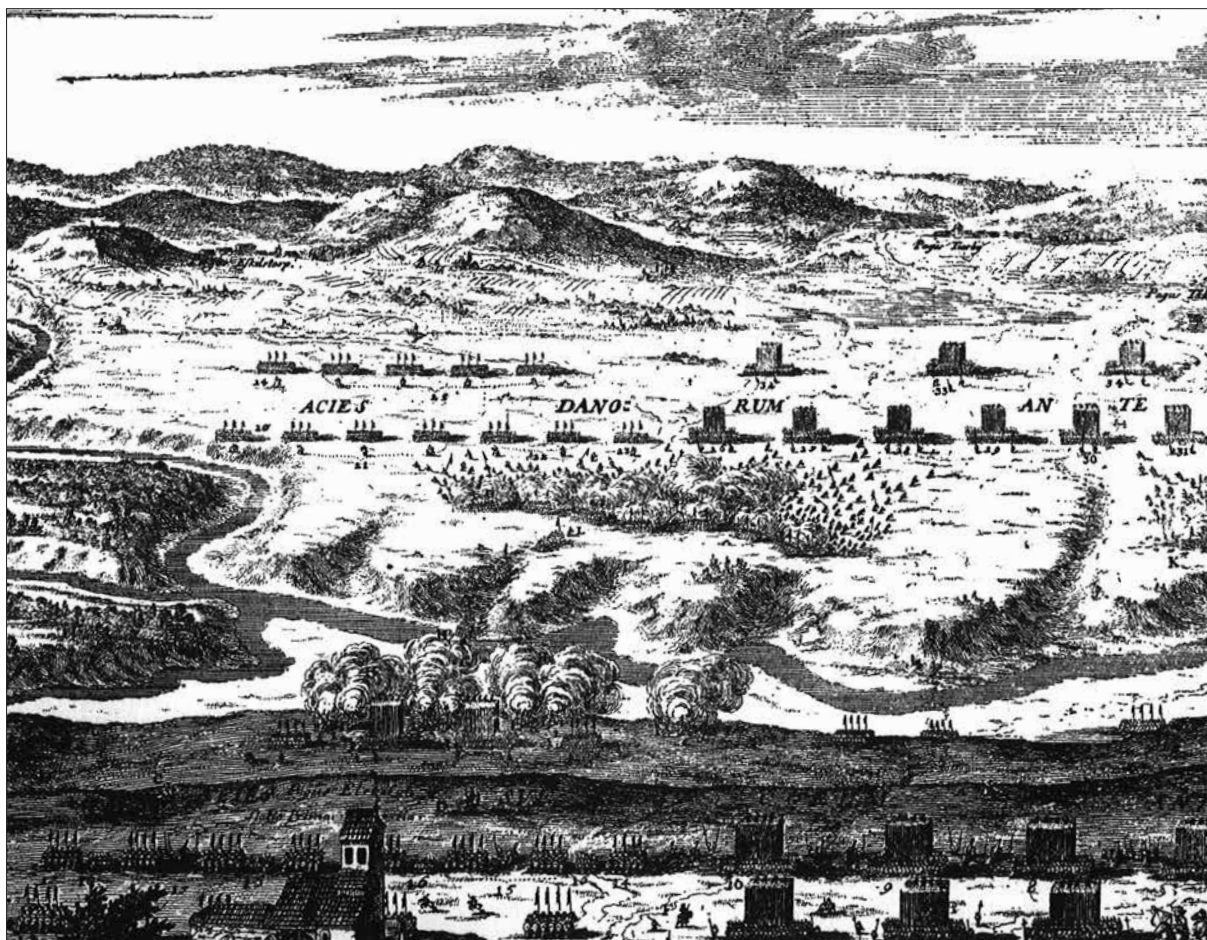

Stina Tegneshed

Slaget vid Genevad

Halland, Eldsberga socken, Halmstad kommun, Eldsberga 33:1, Eldsberga RAÄ 162

FÖRUNDERSÖKNINGEN UTFÖRD 2013

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2015.

Arkeologisk förundersökning 2013.

Framsida: Kopparstick utfört 1689 av Willem Swidde efter Erik Dahlbergs teckning. Kungliga biblioteket CXG B.50

Layout: A. Andersson.

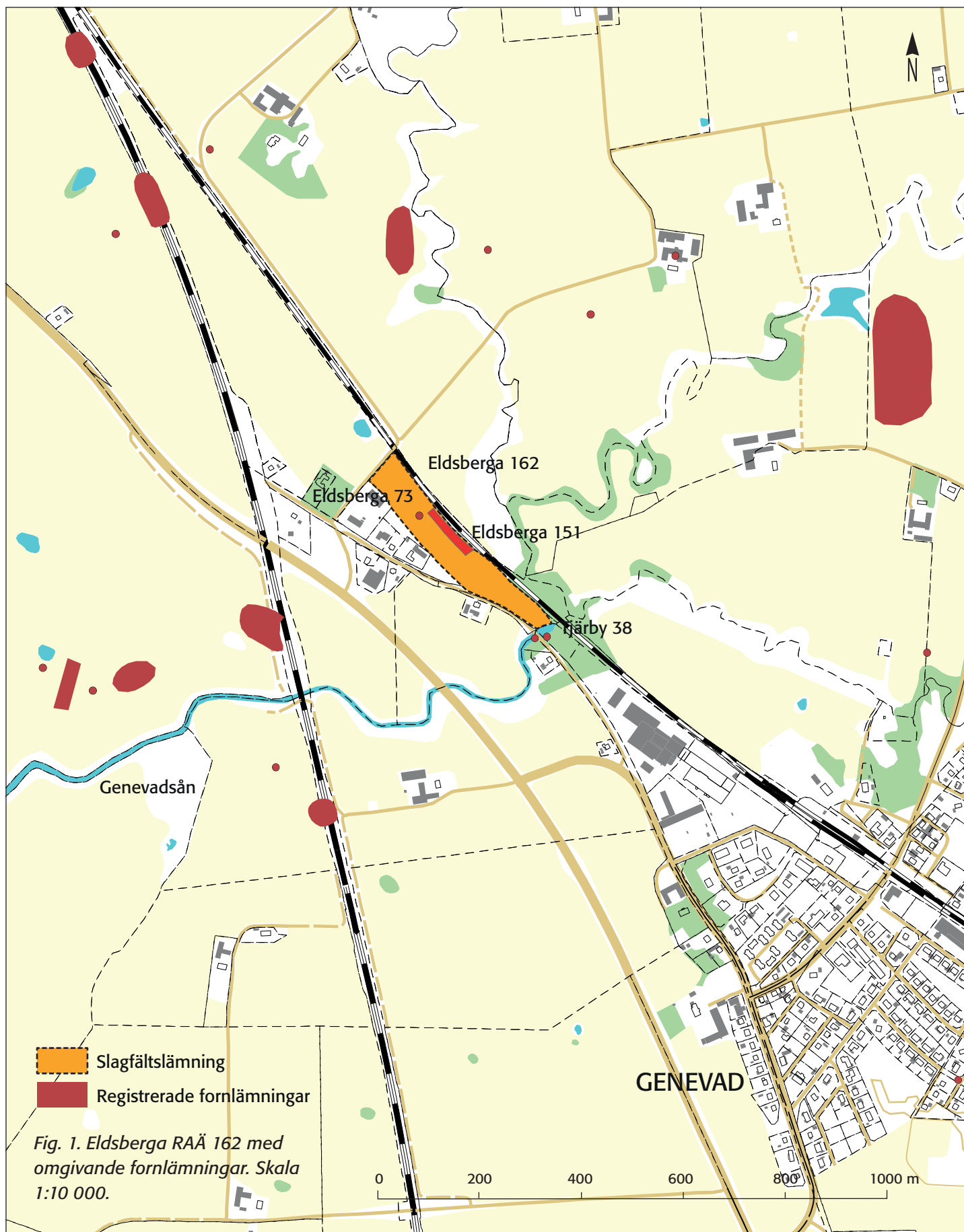
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	6
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	7
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
METOD	9
Undersökningsplanens måluppfyllelse	9
RESULTAT	11
Metalldetekteringen	11
Vidare bearbetningar	14
SYNTES	14
PLATSENS KUNSKAPSPOTENTIAL	15
REFERENSER	16
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	17
 BILAGOR	 19
Bilaga 1 Fyndförteckning samt översiktsfigurer	
Bilaga 2 Konserveringsrapport Ebba Phillips SVK	
Bilaga 3 Brev Myntkabinettet	
Bilaga 4 Brev Myntkabinettet	
Bilaga 5 Metalldetekteringsrapport Jonas Paulsson	

SAMMANFATTNING

Den 31 augusti 1657 drabbade den svenska armén samman med den danska på ömse sidor av Genevadsån i södra Halland. Det som idag minner om händelsen är en minnessten som står uppställd på en höjd väster om dagens väg 15, strax sydväst om Genevads samhälle. Slaget har så smått fallit i glömska och skulle antagligen än mer ha förpassats till glömskans vrår om inte en handfull muskötkulor, en tärning och ett mynt kommit i dagen vid en arkeologisk metalledetektering vid en förundersökning av en järnåldersboplats. Detta resulterade i en fördjupad förundersökning i formen av en metalledetektering och att slagfältet erhöll fornlämningsbeteckningen Eldsberga RAÄ 162. Den bakomliggande anledningen till att järnåldersboplatsen undersöktes var att den låg placerad inom området där en ny VA-ledning skulle förläggas, vilken skulle löpa genom det sydhalländska landskapet och knyta samman vattentillförseln mellan Halmstad och Laholm. Uppdragsgivare till de arkeologiska undersökningarna har Laholmsbuktens VA varit.

Metalledetekteringen ägde rum den 8 och 9 januari 2013 och utfördes då i Kulturmiljö Hallands regi av metalledetekteringsexpert Jonas Paulsson, Kula HB. Två tvärgående stråk på cirka femtio meters längd (NO-SV) och fem meters bredd metalledetekterades strax väster om förundersökningsområdet i syfte att klarlägga det förmodade slagfältets utbredning i närområdet. Dessa två tvärgående stråk metalledetekterades av Bo Knarrström, BWK Consulting den 26 april 2013.

Förutom att slagfältslämningen är tämligen unik då det är den enda av de totalt 15 stycken slagfältslämningar som finns registrerade i Fornminnesregistret FMIS som har påträffats under en arkeologisk förundersökning inom ramarna för exploateringsarkeologi, resulterade den fördjupade förundersökningen i ett sällsynt fyndrikt material. Totalt samlades 185 föremål in, efter en genomgång gallrades 71 av dessa föremål ut och har ej tillvaratagits. Den största fyndkategorin består av 78 blykulor, varav 71 utgörs av muskötkulor med en vikt på mellan 12,8–30,7 gram, fyra utgörs av pistolkulor med en vikt av 7,1–,4 gram, samt tre utgörs av mindre blykulor för pistol eller karbin med en vikt av 12–15,2 gram.

Den fördjupade förundersökningen i form av en metalledetektering visade sig kunna bringa viss klarhet till händelsen som utspelat sig vid Genevadsån. Fynden av hästskor och hästutrustning bekräftar att delar av armén utgjorts av kavalleri. Den rikliga mängden påträffade muskötkulor inom en så pass begränsad yta tyder på att beskjutningen ägt rum under lång tid. Att striden var som mest intensiv

runt själva bron kan till viss del styrkas genom de fynd som visar på anslag mot kroppar, vapen och trä, vilka uppvisar en viss koncentration till den södra delen ner mot Genevadsån.

Det är Kulturmiljö Hallands mening att närliggande oexploaterad mark betraktas som kulturhistoriskt intressant, med hög potential att återfinna föremål som har koppling till slaget vid Genevad. Framtida exploatering inom dessa områden bör föregås av en förundersökning i formen av en metalledetektering i syfte att dokumentera och studera lämningarna efter slaget i Genevad som ägde rum den 31 augusti 1657.

INLEDNING

Det lär ha blåst sensommardagen den 31 augusti 1657 då den svenska armén drabbade samman med den danska vid Genevadsån. Tidigare samma år hade Danmark förklarat Sverige krig med syfte att försöka återta de provinser som förlorades genom freden i Brömsebro. Under sommaren skedde mindre skärmtyplingar arméerna emellan. Den danska armén var numerärt överlägsen och den svenske befälhavaren Per Brahe drog sig i augusti tillbaka till Halland. Den danska styrkan, under Axel Urups befäl, följde efter och den 19 augusti började belägringen av Laholm. Brahe lät sina trupper marschera upp till Halmstad där förstärkning väntade. Den 31 augusti bröt den svenska hären upp från Halmstad för att under Brahes befäl gå söderut mot fienden. En svensk styrka på 350 musketerare hade besatt Genevadsbro och blev angripna av danska förband. Vid middagstid ankom den svenska hären till Eldsberga och fick se hur den danska hären stod i bataljordning på södra sidan om Genevadsån och väntade på dem. Den svenska hären bestod av 28 skvadroner och 7 brigader. Bataljordningen var närmare en kilometer lång och formerad på två linjer. Danskarna stod parallellt med den svenska hären på andra sidan ån och var även de uppställda på två linjer. Striden började med att danskarna försökte ta sig över bron. Svenskarna lyckades hejda denna framryckning och satte eld på bron. Kanonerna tog över och eldstriden fortsatte från ungefär klockan 4 på eftermiddagen till klockan 10 på kvällen. Vinden ska ha varit tämligen frisk och kom norrifrån och blåste den tjocka krutröken rakt i ansiktet på den danska hären. Slutligen trängde det svenska infanteriet över ån och rusade med pikar och värjor uppför den backe som det danska artilleriet stod på. Danskarna retirerade i skydd av mörkret söderut mot Hallandsås. Härmed upphävdes belägringen av Laholm och armén drog sedan vidare söderut till Skåne. Trots den utdragna och omfattande eldstriden blev de mänskliga förlusterna förhållandevis låga i dessa sammanhang. Enligt Brahes egen berättelse var förlusten på den svenska sidan ett trettiofemtal män och de sårade ett drygt hundratal. Danskarna lär ha haft 60 döda och ett femtiotal sårade (Englund 2000:510, Isacson 2002:134f, Salvén 1929:24ff) .

I slutet av oktober år 2012 hade kölden slagit till efter en regnig höst och åkermarken strax norr om Genevadsån var täckt med rimfrost. Solen började sakta gå upp och när metalldetekteraren Jonas Paulsson sträckte fram morgonens metallfynd hajade jag först till. 8 muskötikulor av bly, en mindre pistolkula, en tärning som såg ut att vara lite taffligt tillverkad i bly samt ett mynt var inte riktigt vad jag hade förväntat mig på järnåldersboplatsen som vi höll på att förundersöka. Boplatsen hade påträffats tidigare under året vid en arkeologisk utredning inför en ny VA-ledning som skulle löpa genom det sydhalländska landskapet och knyta samman vattentillförseln mellan Halmstad och Laholm. Utredningen hade resulterat i att fyra platser förundersöktes längs den 14 kilometer långa ledningssträckan och i slutet av oktober 2012 hade personal från Kulturmiljö Halland nått fram till boplatsen Eldsberga RAÄ 151 i samhället Genevads norra utkant. Då utredningsresultaten hade givit indikationer på en järnåldersboplat i Genevad resulterade det i ett beslut att matjorden skulle metalldetekteras vid förundersökningen. Ganska snart stod det klart för oss att dessa fynd var lämningar efter sammandrabbningen mellan svenska och danska armén vid Genevad som ägde rum den 31 augusti 1657. Undersökningsområdet sammanföll med platsen för svenskarnas sida, nordväst om bron över Genevadsån.

Dessa metallfynd resulterade i en fördjupad förundersökning i VA-ledningens arbetsområde omedelbart söder och norr om det förundersökningsområde som metalldetekterats i oktober 2012. Denna rapport behandlar resultaten av den fördjupade förundersökningen.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Den del av slagfältet som sammanfaller med arbetsområdet för VA-ledningen var beläget i åkermark i norra utkanten av samhället Genevad. Norra delen av området karakteriseras av en flack platå för att i söder övergå i en mer markant sluttning ned mot Genevadsån. Området är beläget mellan väg 15 och järnvägen (Fig. 1).

En minnessten (Tjärby RAÄ 5:1) över slaget, restes i september 1928 i backen uppför Tjärbyhöjden väster om väg 15. På stenen som utgörs av ett 2,25 meter högt granitblock finns följande inskription ”Till minne av slaget vid Genevad den 31 augusti 1657”.

Den omgivande fornlämningsmiljön utgörs främst av fyndplatser för flintavslag och boplatser från äldre järnålder och mesolitikum. Eldsberga RAÄ 151, låg placerat centralt i slagfältslämningen och slutundersöktes i slutet av april och början av maj 2013 av Kulturmiljö Halland. Vid undersökningen påträffades lämningar av fyra treskeppiga långhus och olika hantverksaktiviteter, såsom resterna efter en järnframställningsugn och stora gropar vars konstruktion och innehåll kan tyda på att de använts som keramikugn samt anläggning för torkning. De dateringar som erhöles, tillsammans med typologisk datering av keramik och hus placerar boplat-

sen tidsmässigt till övergången förromersk-romersk järnålder (Tegnhed 2015).

Söker man i det historiska kartmaterialet för att erhålla en bild över hur platsen kan ha sett ut i augusti månad år 1657 ser vi att under början av 1800-talet var platsen belägen inom Broängarna, som hör till Eldsberga bys utäng. Genevadsbro syns även på kartan och likaså vägsträckningen mellan Tjärby och vidare norröver mot Fladje och Halmstad (Eldsberga sn Akt 11, 1810).

Ortnamnet Genevad kommer från ett gammalt vadställe över nuvarande Genevadsån. Där ordet *gen* troligen syftar på rak, bekväm (Sahlgren 1948:47). Vadplatsen kan troligen kopplas samman med de äldre vägar som sträckte sig från Tjärby till Eldsberga. En lämplig plats att ta sig vadande över Genevadsån fanns i anslutning till den plats där den gamla bron över ån anlades. Här finns även en milsten från 1666, Tjärby RAÄ 38 som antyder att vägsträckningen är av betydande ålder. Nere i bäckravinen strax söder om Genevadsån markerar Tjärby RAÄ 62 platsen där ett stenblock med tre sliprännor påträffades år 1925. Stenblocket förvaras på friluftsmuseet Hallandsgården på Galgberget i Halmstad.

Samhället Genevad tillhör Tjärby socken och Genevadsån markerar sockengränsen mot Eldsberga socken där undersökningsområdet är beläget, men även kommungränsen mellan Halmstad kommun i norr och Laholm i söder. Sockennamnet Eldsberga är lånat från kyrkbyn.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Den fördjupade förundersökningens syfte är att utifrån rådande kunskap fastställa och beskriva den förväntade fornlämningens karaktär i form av slagfält, platsens tidsställning, omfattning, sammansättning, komplexitet och bevarandestatus genom ett vetenskapligt arbetssätt.

En metalldetektering av VA-ledningens arbetsområde norr om Genevadsån innebär ett unikt tillfälle att studera och dokumentera lämningarna efter en händelse som i de tidsperspektiv arkeologin vanligen hanterar, inte är så lång, några kvällstimmar en sensommardag, men som lämnar sådana avtryck i historien. Utan att upphöja eller tillskriva detta mindre slag eller skärmytsling, som avgörande för det svenska rikets vara eller inte, är det dessa mindre händelser som leder fram till rikets utveckling. Det är även spår av en tid då Halland var i ett mycket känsligt läge som orolig och utsatt gränstrakt och som arkeologiskt inte ges många tillfällen att studera.

Frågeställningarna i den fördjupade förundersökningen centrerades kring att utröna platsens användning vid slagtillfället. Vilka spår finns det efter slaget? Fynden efter förundersökningen som genomfördes i oktober 2012 innehöll åtta muskötkulor. Flertalet av dem var i stort sett intakta och uppvisar inga tecken av att ha träffat en kropp. Är det en tendens som går att se i ett ytterligare fyndmaterial som den fördjupade förundersökningen kan ge?

Två tvärgående stråk på ca femtio meters längd (NO-SV) och fem meters bredd metalldetekteras i syfte att klarlägga det förmodade slagfältets utbredning i det direkta närområdet.

METOD

Den fördjupade förundersökningen utfördes i VA-ledningens arbetsområde omedelbart söder och norr om det förundersökningsområde som metalldetekterats i oktober 2012 (se figur 2).

Metalldetekteringen genomfördes vid två olika tillfällen. Det första tillfället var den 8 och 9 januari 2013 och genomfördes av arkeolog Jonas Paulsson, Kula AB. Den förhållandevis höga stubben efter sädesodlingen på åkern hade tryckts ned med hjälp av traktor. Undersökningsytan totalavsöktes med metalldetektor av modell C-Scope CS-1220-XDP, en mycket känslig metalldetektor som med mätar- och ljudsignal registrerar magnetiska olikheter i undergrunden ner till ett största djup av cirka 30 cm. Området metalldetekterades systematiskt genom att ytorna avsöktes med parallella stråk där utslag från järnföremål endast kontrollerades vid vartannat stråk. Metallföremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1900 eller med osäkerhet kunde dateras i fält togs upp och mättes in med hjälp av GPS. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (dvs. efter 1900) inmättes ej och tillvaratogs heller inte.

I länsstyrelsens förfrågningsunderlag framfördes även att två tvärgående stråk på cirka femtio meters längd (NO-SV) och fem meters bredd skulle metalldetekteras i syfte att klarlägga det förmodade slagfältets utbredning i närområdet. Dessa två tvärgående stråk metalldetekterades av Bo Knarrström, BWK Consulting den 26 april 2013. Vid detta tillfälle användes en metalldetektor av modell Minelab SE och pinpointer av märket Automax.

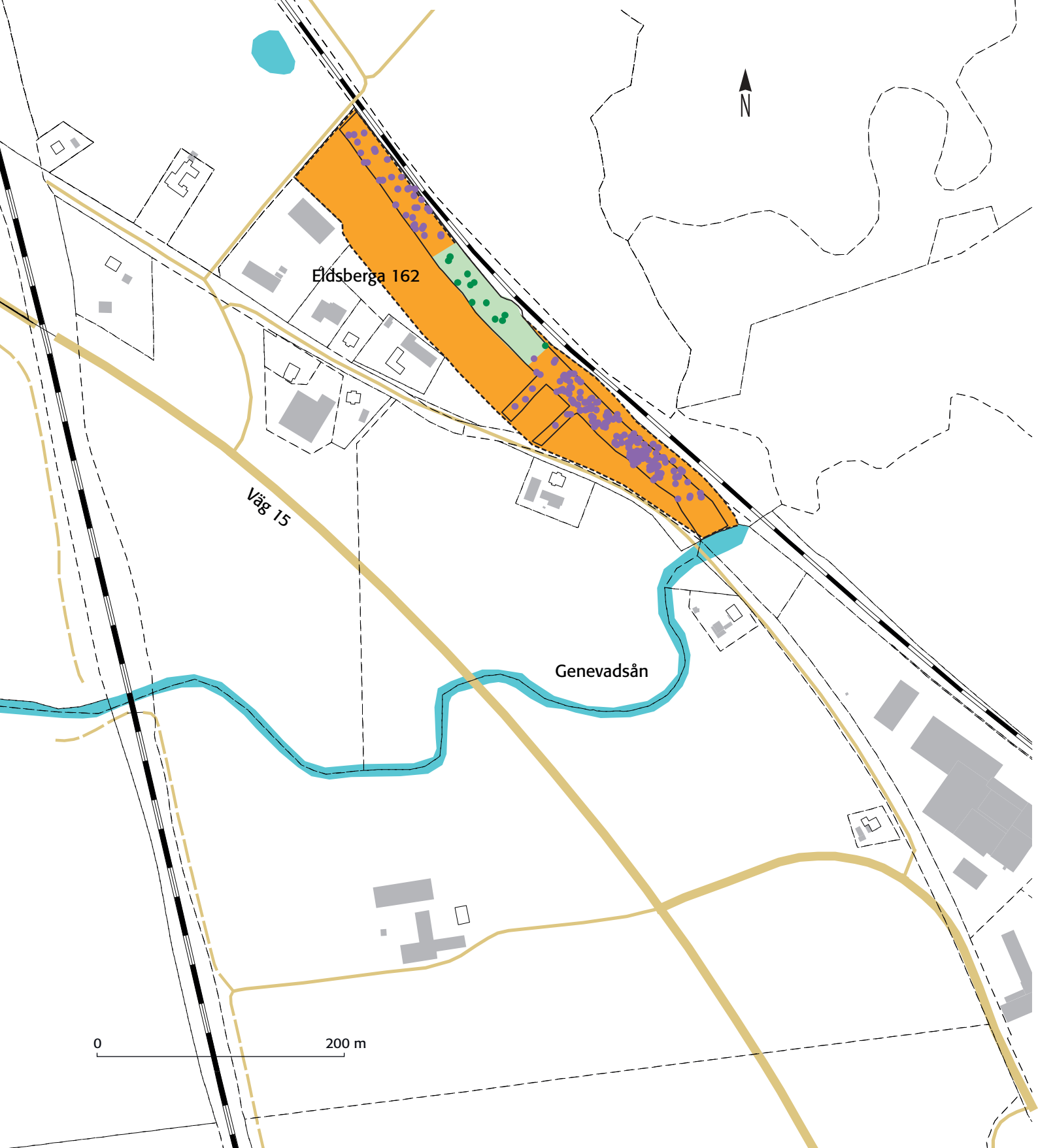
Som referensperson för genomgång av fyndmaterialet anlätades Bo Knarrström, som är Sveriges främste slagfältsexpert och har genomfört ett stort antal undersökningar av slagfält, såsom bl.a. Landskrona, Lund, Poltava, Axtorna och Hastings och skrivit en mängd böcker i ämnet (se exempelvis Knarrström 2006 och Knarrström & Larsson 2008). Vid genomgången av fynden gjordes även en bedömning av vilka fynd som borde underkastas vidare behandling i form av rengöring, röntgning och konservering.

Konserveringen genomfördes av konservator Ebba Phillips vid SVK, Studio Västsvensk Konservatorsateljé (Bilaga 2).

Undersökningsplanens måluppfyllelse

Undersökningsplanens mål kunde i stort uppfyllas genom att metoder och analyser kunde genomföras som planerat. Dock hade ett olovligt schakt tagits upp av

Fig. 2. Slagfältslämning Eldsberga 162 orangemarkerat med de områden som förundersöktes i oktober 2012 grönmarkerade och metallfynden som då tillvaratog markerade med mörkgrön punkt. De delar av slagfältslämningen som undersöktes i januari och april 2013 markerade med svart ram. De insamlade metallfynden markerade med rosa punkt. Skala 1:4000.

Laholmsbuktens VA i den södra delen av förundersökningsområdet för att genomföra tryckning under Genevadsån. Alf Nilsson, projektledare på Laholmsbuktens VA hade inkommit med en förfrågan om att gräva ett mindre schakt i den norra änden av förundersökningsområdet för att trycka ledningen under järnvägsspåret, vilket bifölls. Dock var det inte tal om att schakt skulle grävas innan utförd metalldetektering inom den södra, högintressanta området invid Genevadsån, där enligt skriftliga källor själva skärmytslingen startade vid bron. Schaktet och de upplagda dumpmassorna medförde att ett område som mätte cirka 20x25 meter i södra delen inte kunde metalldetekteras som planerat.

RESULTAT

Metalldetekteringen

Resultatet av metalldetekteringen var över förväntan. Totalt samlades 185 föremål in. Utav dessa utgjordes 78 stycken av muskötkulor av bly.

En stor fyndgrupp utgörs av diverse järnföremål. En första gallring gjordes i fält och de föremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1900 eller med osäkerhet kunde dateras i fält togs upp och mättes in. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (dvs. efter 1900) tillvaratogs ej. En andra genomgång av järnföremålen utfördes sedan och därefter gallrades 71 av dessa föremål ut och har ej tillvaratagits. I fyndförteckningen finns uppgifter om vikt och i de fall det med säkerhet gått att bedöma om det utgörs av ett föremål, har detta noterats som sakord och beskrivits under anmärkning. En hel del av de insamlade järnföremålen var i så pass dåligt skick att det var svårt att genomföra en vettig bedömning av dem.

I sammanhanget bör det uppmärksammas att den del av slagfältslämningen som metalldetekterades i samband med förundersökningen av boplatsen Eldsberga 151 i oktober 2012 inte var föremål för en ytterligare metalldetektering 2013. Därmed har de två områdena utsatts för två olika metoder, då utslag från järnföremål negligerades i den del som metalldetekterades i oktober 2012, med resultatet att mängden insamlade och undersökta fynd från denna del är betydligt mindre.

Tre stycken mynt påträffades vid metalldetekteringen. Två av dessa framkom vid metalldetekteringen som utfördes i januari månad och de skickades till Kungliga myntkabinettet där myntbestämning utfördes (bilaga 3). Det tredje myntet påträffades vid metalldetekteringen i april månad och under denna tid ändrade Kungliga myntkabinettet sina föreskrifter för att utföra myntbestämning (bilaga 4), varför det tredje myntet saknar myntbestämning. Av de mynt som underkas-

tats numismatisk bedömning kunde HM 28694:1 bestämmas till ¼ öre Karl X Gustav från år 1654-1660. Det andra, HM28694:2 var tyvärr i alltför dåligt skick för att en bestämning skulle vara möjlig.

Svårigheten med ett material som det här berörda är bedömningen huruvida det hamnat i jorden i samband med sammandrabbningen mellan danskar och svenskar, eller om det har skett vid ett annat tillfälle. Majoriteten av de föremål som gallrats ut efter fyndregistrering är av sådan karaktär att de inte med säkerhet kan tillskrivas slaget. Den långa tidsperiod de befunnits i marken innebär att de är mycket svårbedömda. De föremål som med större sannolikhet kan tillskrivas slaget har sparats och har under sakord definierats som föremål, kedja, hästsko och del av dolk. Inom gruppen föremål finns uppgifter om det rör sig om föremål

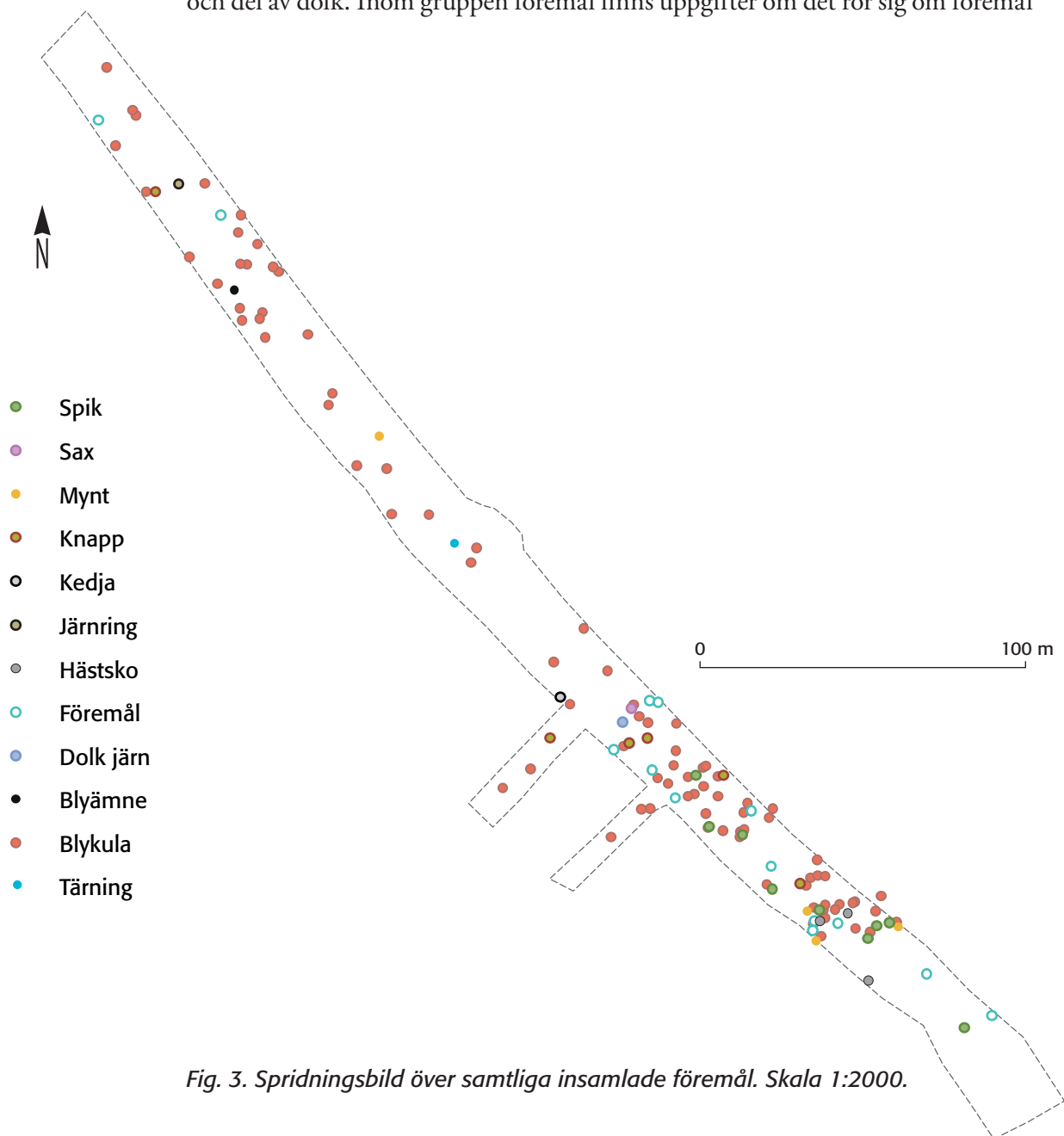
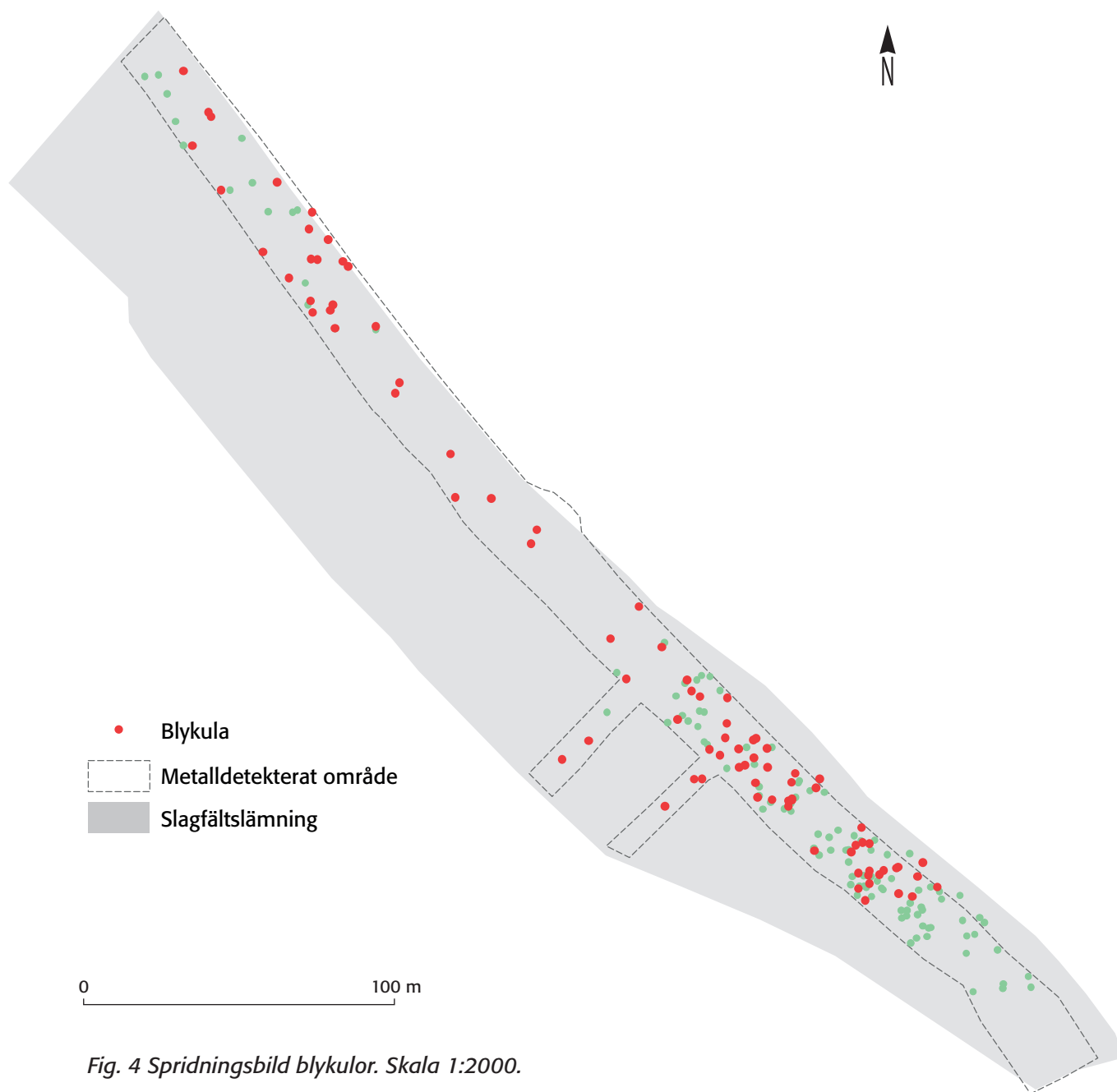

Fig. 3. Spridningsbild över samtliga insamlade föremål. Skala 1:2000.

Fig. 4 Spridningsbild blykolor. Skala 1:2000.

som kan kopplas till soldaternas kläder eller vapen under anmärkning. Genomgången av samtliga fynd gjordes tillsammans med Bo Knarrström.

Tre fynd av hästskor gjordes, vilka utifrån storlek och form visar att de inte har använts av arbetshästar utan snarare av arméns kortväxta kavallerihästar. Andra föremål som kan ha utgjort delar från en hästutstyrsel från slaget är en rest av en stigbygel och en ring som kan utgöra del av hästseldon.

Nio föremål skickades till SVK för röntgen. Efter genomgång av röntgenfotografier valdes samtliga ut, tillsammans med den tärning av bly som påträffades

vid förundersökningen i oktober 2012, att genomgå konservering (se bilaga 2).

Den största fyndkategorin består av 78 blykulor, varav 71 utgörs av musköt-kulor med en vikt på mellan 12,8-30,7 gram, fyra utgörs av pistolkulor med en vikt av 7,1-9,4 gram, samt tre utgörs av mindre blykulor för pistol eller karbin med en vikt av 12-15,2 gram.

Lejonparten av muskötkulorna har erhållit bedömningen *avskjuten* och av 20 stycken av kulorna går det att utläsa vilken typ av material som de har träffat genom spåren av anslag, dels mot mjukare material, som t ex en kropp; mot trä; mot metall och mot hårt material. De kulor som visar tecken på anslag mot diverse material är spridda över hela det metalldetekterade området med en viss koncentration till den södra delen.

Några av kulorna visar tecken på karteschladdning, det vill säga att en behållare fyllts med kulor och vid avfyrandet förstörs behållaren med resultatet att innehållet skjuts ut i en svärm likt ett hagelgevär. Denna teknik användes inom artilleriet mot fientligt infanteri på kort avstånd, eftersom blykulorna ganska snabbt tappar fart och därigenom uppnår endast begränsad räckvidd på några hundratal meter. De kulor som visar spår av karteschladdning har påträffats inom ett område på cirka 50 meter i den södra delen av det metalldetekterade området.

För att undersöka slagfältets eventuella utbredning i den närliggande åkern strax bredvid den del som var belägen inom VA-ledningens arbetsområde, undersöktes två fem meter breda och cirka 50 meter långa sökstråk i öst-västlig riktning. Undersökningen visade att slagfältet har sin utbredning i detta område.

I bilaga 1 finns en fyndförteckning med tillhörande figurer som visar exakt var respektive fyndpost har samlats in.

Vidare bearbetningar

Resultatet från förundersökningen 2012 av Eldsberga 162 (och undersökningen av Snöstorp 114) har resulterat i en artikel i Kulturmiljö Hallands "Axplock" 2012 under rubriken "Tärningen är funnen! Undersökningar av två slagfältslämningar från 1600-talet i Halland" (Tegnstedt 2012c).

Resultaten från förundersökningen 2012 och den fördjupade förundersökningen 2013 planeras att utmynna i en artikel i det digitala nyhetsbrevet Stormakts-tid, som ges ut av slagfältsarkeologen och författaren Bo Knarrström i samarbete med Svenskt Militärhistoriska Bibliotek (SMB).

SYNTES

Men vad kan en arkeologisk undersökning av slagfältslämningarna berätta som inte redan står i de skriftliga källorna eller syns i de storslagna avbildningarna? Vinnaren skriver historien och de grandiosa segrarna minns man gärna med legender om hjältemod och krigslist. Men vad hände utöver det, vad hände som det

inte berättas om och skrevs ned? I det arkeologiska materialet låter sig kanske en annan berättelse anas. Vid en arkeologisk undersökning tillvaratas dessa påtagliga spår och säkras därigenom för vidare forskning och en intresserad allmänhet.

Den fördjupade förundersökningen i formen av en metalledetektering visade sig kunna bringa viss klarhet till händelsen som utspelat sig vid Genevadsån. Fynden av hästskor och hästutrustning bekräftar att delar av armén utgjorts av kavalleri. Den rikliga mängden påträffade muskötikulor inom en såpass begränsad yta tyder på att beskjutningen ägt rum under lång tid. Att striden var som mest intensiv runt själva bron kan till viss del styrkas genom de fynd som visar på anslag mot kroppar, vapen och trä, vilka uppvisar en viss koncentration till den södra delen ner mot Genevadsån.

Spåren på kulorna efter anslag mot kroppar, men även spår efter träffis och hårdare material ger en ögonblicksbild av det kaos som högst troligt rådde på platsen.

Fyndet av tärningen som påträffades vid förundersökningen i oktober 2012 bidrog till att frammana bilden av hur det måste ha spelats soldaterna emellan för att fördriva tiden i den myckna väntan som var rådande i soldatlivet. En annan association gick osökt till citatet "Alea iacta est – tärningen är kastad", Julius Caesars berömda ord som han lär ha uttalat när han korsade floden Rubicon i norra Italien. En betydligt mer grym bakgrund till bruket av tärning i det militära livet vittnar dock några historiska källor om, där bruket att lotta dödsstraff med tärning i den militära rättskipningen under 1600-1700-talen vid decimeringen av desertörer, finns omnämnda (Wedberg 1935:10ff, 1944:176ff, Edvardsson 1975).

PLATSENS KUNSKAPSPOTENTIAL

Den fördjupade förundersökningen av fornlämningen Eldsberga 162 har inneburit ett unikt tillfälle att undersöka delar av ett slagfält. Den stora mängden fynd inom ett så pass litet utsnitt som VA-ledningens arbetsområde utgör, torde vara en indikator på att en liknande fyndmängd är att vänta inom närbelägna delar, och då främst de icke bebyggda områden strax norr och söder om Genevadsån. När det gäller området söder om Genevadsån skulle det vara av stort intresse att metalledetektera den slänt där den svenska armén enligt källor skulle ha brutit sig genom och stormat fram. Även de delar i närområdet som utgörs av åkermark hyser hög potential att finna intressanta spår efter slaget och en metalledetektering av dessa skulle kunna vara ett viktigt komplement till de resultat som framkommit vid den nu utförda fördjupade förundersökningen.

Slagfältslämning Eldsberga 162's begränsning grundar sig i de resultat som erhöles vid den fördjupade förundersökningen på platsen 2013. Slagfältslämningen har högst troligen sin utbredning i ett större område på ömse sidor av Genevadsån och bör falla under ett bevakningsområde med hög kulturhistorisk potential att finna rester efter slaget.

Vid tidpunkten för denna rapports sammanställning i juni 2015 finns totalt 15 stycken slagfältslämningar registrerade av FMIS. Utav dessa är det endast Eldsberga 162 samt Snöstorp 114 (Tegnhed 2012 a och b) som har påträffats under en arkeologisk förundersökning inom ramarna för exploateringsarkeologi. Övriga slagfältslämningar har registrerats efter utförd forskningsundersökning och specialinventering. De goda resultat som erhållits genom att metalledetektering utförts vid ett så pass tidigt stadium som en arkeologisk förundersökning är i beslutsprocessen borde kanske innebära att ärendet kan användas i prejudicerande syfte vid liknande ärenden i miljöer där slagfältslämningar finns att vänta, grundat på skriftliga källor.

Det är Kulturmiljö Hallands mening att närliggande oexploaterad mark betraktas som kulturhistoriskt intressanta, med hög potential att återfinna föremål som har koppling till slaget vid Genevad. Framtida exploatering inom dessa områden bör föregås av en förundersökning i formen av en metalledetektering i syfte att dokumentera och studera lämningarna efter slaget i Genevad som ägde rum den 31 augusti 1657.

REFERENSER

- Edvardsson, V. 1975. *Snapphanekriget 1675-1679. Del 1: dokument från en orolig tid*. Broby
- Englund, P. 2000, *Den oövervinnerlige*, Stockholm
- Isacsson, CG. 2002, *Karl X Gustavs krig*, Lund
- Knarrström, B. 2006, *Slagfältet Om bataljen vid Landskrona 1677 och fynden från den första arkeologiska undersökningen av ett svenskt slagfält*, Saltsjö-Duvnäs
- Knarrström, B. & Larsson, S. 2008, *Hans Majestäts friskyttar av Danmark*, Stockholm
Slagfältet : om bataljen vid Landskrona 1677 och fynden från den första arkeologiska undersökningen av ett svenskt slagfält / Slagfältet : om bataljen vid Landskrona 1677 och fynden från den första arkeologiska undersökningen av ett svenskt slagfält / [Bo Knarrström]
- Sahlgren, J. 1948. *Ortnamnen i Hallands län*. Lund
- Salvén, E. 1929, Minnessten rest över slaget vid Genevad. *Vår bygd 1929*, Utgiven av Hallands hembygdsförbund, Halmstad
- Tegnhed, S. 2012a. Spår efter slaget vid Fyllebro, Halland, Snöstorps sn RAÄ 84, Fyllinge 20:393. Arkeologisk förundersökning. Kulturmiljö Halland. Rapport. Halmstad
- Tegnhed, S. 2012b. "Medan fältnusiken ljudande från alla håll och artilleriet med god verkan begynte sitt donder, började slaget". Arkeologiska rapporter från

- Hallands läns museer 2012:5. Halmstad
- Tegnhed, S. 2012c. Tärningen är funnen! Undersökningar av två slagfältslämningar från 1600-talet i Halland. *Axplock Kulturmiljö Halland 2012*. Halmstad
- Tegnhed, S. 2015. *Boplatsen vid vadet*. Arkeologisk undersökning 2013, Halland, Halmstad kommun, Eldsberga sn, Eldsberga 33:1, Eldsberga RAÄ 151. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2015:7. Halmstad
- Wedberg, B. 1935. *Tärningskast om liv och död: rättshistoriska skisser*. Stockholm
- Wedberg B. 1944. *Karl XII på justitietronen: rättshistorisk-biografisk studie*. Stockholm

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-7990-12

Kulturmiljö Hallands dnr: 2013-35

Uppdragsgivare: Laholmsbuktens VA

Utförandetid: 2013-01-08, 2013-01-09 samt 2013-04-26

Personal: Jonas Paulsson (metalldetekterare) Bo Knarrström (metalldetekterare och föremålsrådgivare) Stina Tegnhed (projektledare)

Fastighet: Eldsberga 33:1

RAÄ-nummer: Eldsberga RAÄ 162

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: ca 7 200 m²

Dokumentation: Samtliga undersökningsschakt och fynd är inmätta digitalt inom ramen för Intrasis Version 2.0 (*Eldsberga*). Allt arkivmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv.

Fynd: I väntan på fyndfördelning har fynden tilldelats accessionsnummer HM 28694:1-106.

Datering: 1600-tal

BILAGOR

Bilaga 1

Fyndförteckning samt översiktsfigurer

ObjectID	Fyndnummer	Material	Sakord	Vikt g	Antal	Fyndstatus	Anmärkning	Anteckningar vid fynd- dgenomgång med Bo Knarrström
1	HM 28694:1	Koppar	Mynt	3,5	1		Kungliga Myntkabinettet. Myntbestämning: 1/4 öre Karl X Gustav från 1654-1660	
2	HM 28694:2	Koppar	Mynt	14,4	1		Kungliga Myntkabinettet. Mycket slitet, kunde ej bestämmas	
3	HM 28694:3	Bly	Blykula	56	1		Karteschladdning, två kulor smält samman	Karteschladdning. Två kulor som smält ihop av värmen. Artillerikartesch, närladdning på ca 100 meters avstånd.\par }
4	HM 28694:4	Bly	Blykula	21,8	1		Avskjuten musköt kula	Avskjuten. Cylindrisk form pga att den har gått igenom ett mjukt material. Eventuellt spår efter räfflad pipa.
5	HM 28694:5	Bly	Blykula	27,5	1		Avskjuten muskötkula	
6	HM 28694:6	Bly	Blykula	26,9	1		Avskjuten muskötkula	Uppvisar platta ytor - spår av laddstake. Kulan har även en skrovlig yta och det är spår av krutet som lämnat märken.
7	HM 28694:7	Bly	Blykula	22,8	1		Avskjuten muskötkula	
8	HM 28694:8	Bly	Blykula	26	1		Avskjuten muskötkula, deformerad	Spår av gjuttapp, som nypts av.
9	HM 28694:9	Bly	Blykula	25,8	1		Avskjuten muskötkula	Platt yta - spår av laddstake. Krutladdningen har gett det kraterlika utseendet på kulan.
10	HM 28694:10	Bly	Blykula	22,5	1		Avskjuten muskötkula	
11	HM 28694:11	Bly	Blykula	30,2	1		Avskjuten muskötkula, anslag mot trä	Anslag mot trä. Ingen större kraft. Formen på kulan visar anslag mot ett elastiskt material som trä eller läder.
12	HM 28694:12	Bly	Blykula	24,8	1		Avskjuten muskötkula. Anslag i trä	Avskjuten - Anslagspår av mindre träd, buskar, grenar.
13	HM 28694:13	Bly	Blykula	21,1	1		Avskjuten muskötkula. Något mindre diameter.	Mindre kaliber, ca 15 mm. Troligen en ryttarkarbin. Spår efter avnypen gjuttapp.
14	HM 28694:14	Bly	Blykula	26	1		Avskjuten muskötkula. Anslag mot trä.	Anslag mot småträd, buskar, grenar.
15	HM 28694:15	Bly	Blykula	9,4	1		Liten pistolkula med bevarad gjuttapp.	Liten kula för pistol. Tyder på kavalleri. Gjuttappen är bevarad. Papphysan med krut knyts runt gjuttappen.
16	HM 28694:16	Bly	Blykula	9,4	1		Liten pistolkula. Bevarad gjuttapp. Avskjuten.	
17	HM 28694:17	Bly	Blykula	21,4	1		Avskjuten muskötkula.	
18	HM 28694:18	Bly	Blykula	27,3	1		Avskjuten muskötkula	
19	HM 28694:19	Bly	Blykula	23,1	1		Avskjuten muskötkula	
20	HM 28694:20	Bly	Blykula	24,6	1		Avskjuten muskötkula	
21	HM 28694:21	Bly	Blykula	24,4	1		Avskjuten muskötkula. Har deformerats vid anslag.	

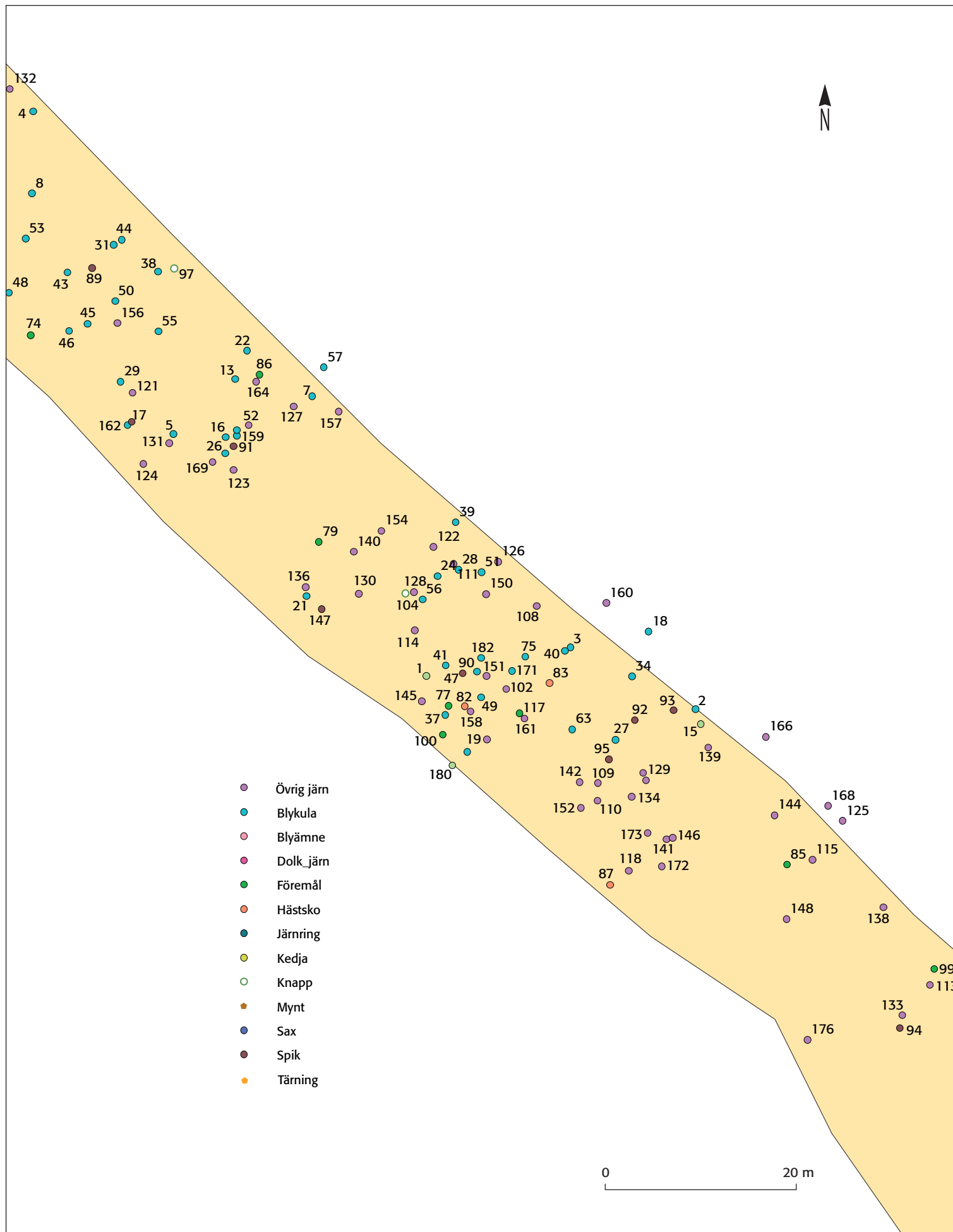

ObjectID	Fyndnummer	Material	Sakord	Vikt g	Antal	Fyndstatus	Anmärkning	Anteckningar vid fynd- dgenomgång med Bo Knarrström
22	HM 28694:22	Bly	Blykula	24,7	1		Avskjuten musköt-kula	
23	HM 28694:23	Bly	Blykula	24,1	1		Avskjuten musköt-kula. Avnypt gjuttapp	
24	HM 28694:24	Bly	Blykula	25,9	1		Avskjuten musköt-kula. Anslag mot trä.	Musköt-kulan uppvisar spår av krut i form av kratrar på ytan. Har slagit i trä. Spår av träflisor, kan vara en pikstång eller bössskolv.
25	HM 28694:25	Bly	Blykula	23,1	1		Musköt-kula avskjuten	
26	HM 28694:26	Bly	Blykula	25,6	1		Avskjuten musköt-kula. Krutspår	
27	HM 28694:27	Bly	Blykula	29,4	1		Avskjuten blykula. Karteschladdning	Spår av karteschladdning. Kulan uppvisar facet-terade sidor som uppkommer när flera kulor av-lossas samtidigt. Tyder på artilleri.
28	HM 28694:28	Bly	Blykula	27,2	1		Avskjuten musköt-kula. Karteschladdning. Artilleri	Blykulan har facetterade sidor, bildas vid karte-schladdning då flera kulor avlossas samtidigt och slår i varandra. Tyder på artilleri.
29	HM 28694:29	Bly	Blykula	24	1		Avskjuten musköt-kula	
30	HM 28694:30	Bly	Blykula	20,2	1		Avskjuten musköt-kula. Har träffat något mjukt.	Formen på musköt-kulan visar att den vid anslaget träffat något mjukt. Den har även en recent skada.
31	HM 28694:31	Bly	Blykula	25,1	1		Avskjuten musköt-kula.	Spår av laddning på ena sidan och avknipsad gjut-tapp på den andra.
32	HM 28694:32	Bly	Blykula	21,1	1		Avskjuten musköt-kula	
33	HM 28694:33	Bly	Blykula	26,5	1		Avskjuten musköt-kula. Spår av laddning.	
34	HM 28694:34	Bly	Blykula	24,5	1		Musköt-kula ev. avskjuten.	Svårbedömd. Eventuellt avskjuten.
35	HM 28694:35	Bly	Blykula	21,8	1		Avskjuten musköt-kula. Anslag mot mjukt material.	Deformerad musköt-kula. Anslag mot något mjukt material.
36	HM 28694:36	Bly	Blykula	23,7	1		Avskjuten musköt-kula. Anslag mot mjukt material.	Spår av laddstake. Gjutappen är avknipsad. Musköt-kulan är lätt deformerad. Kan ha träffat marken, inga flisavtryck.
37	HM 28694:37	Bly	Blykula	28,2	1		Musköt-kula ev avskjuten	Svårbedömd. Går ej att säga om den är avskjuten eller ej.
38	HM 28694:38	Bly	Blykula	22,5	1		Musköt-kula ev avskjuten	Svårbedömd. Går ej att säga om den är avskjuten eller ej.
39	HM 28694:39	Bly	Blykula	30,7	1		Avskjuten musköt-kula.	Musköt-kulan har ett hack, som är spår efter att den träffat metall, ev vapen. Antagligen träffat i låg hastighet.
40	HM 28694:40	Bly	Blykula	24,5	1		Avskjuten musköt-kula.	
41	HM 28694:41	Bly	Blykula	27,9	1		Musköt-kula	Musköt-kula, går ej säga om den är skjuten eller ej.
42	HM 28694:42	Bly	Blykula	22,3	1		Avskjuten musköt-kula	
43	HM 28694:43	Bly	Blykula	25,8	1		Avskjuten musköt-kula	
44	HM 28694:44	Bly	Blykula	24,2	1		Avskjuten musköt-kula. Anslag mot mjukt material.	Anslagsspår av organiskt material, sannolikt en kropp. Inga spår av flis. Den runda sidan är tillslagssidan.
45	HM 28694:45	Bly	Blykula	24,3	1		Avskjuten musköt-kula. Spår av anslag.	Avskjuten musköt-kula. Har träffat något, osäkert vad. Vittrad, tyder på dåligt material.
46	HM 28694:46	Bly	Blykula	25,1	1		Avskjuten musköt-kula. Träffat något mjukt.	Träffat något mjukt organiskt material.
47	HM 28694:47	Bly	Blykula	21,1	1		Avskjuten musköt-kula. Kraftigt anslag mot trä.	Kraftigt vittrad. Formen tyder på en rejäl träff. An-slag mot trä. Det syns i den räfflade delen.
48	HM 28694:48	Bly	Blykula	25,2	1		Avskjuten musköt-kula. Anslagsspår.	Musköt-kulan har tumlats. Anslagsspår av organiskt material och ben.
49	HM 28694:49	Bly	Blykula	23,4	1		Avskjuten musköt-kula. Kraftigt anslag i mjukt mat.	Musköt-kulan har troligen slagit i i hög hastighet. I mjukt organiskt material. Kulan uppvisar mjuka former, inga kantigheter och inga spår av flis.
50	HM 28694:50	Bly	Blykula	24,2	1		Avskjuten musköt-kula. Anslag mot metall	Musköt-kulan har slätt i någon metallutrustning, t ex vecket på ett harnesk.
51	HM 28694:51	Bly	Blykula	24,9	1		Avskjuten musköt-kula. Anslagsspår	Svårtolkad. Anslag mot stumt/hårt material i låg hastighet.

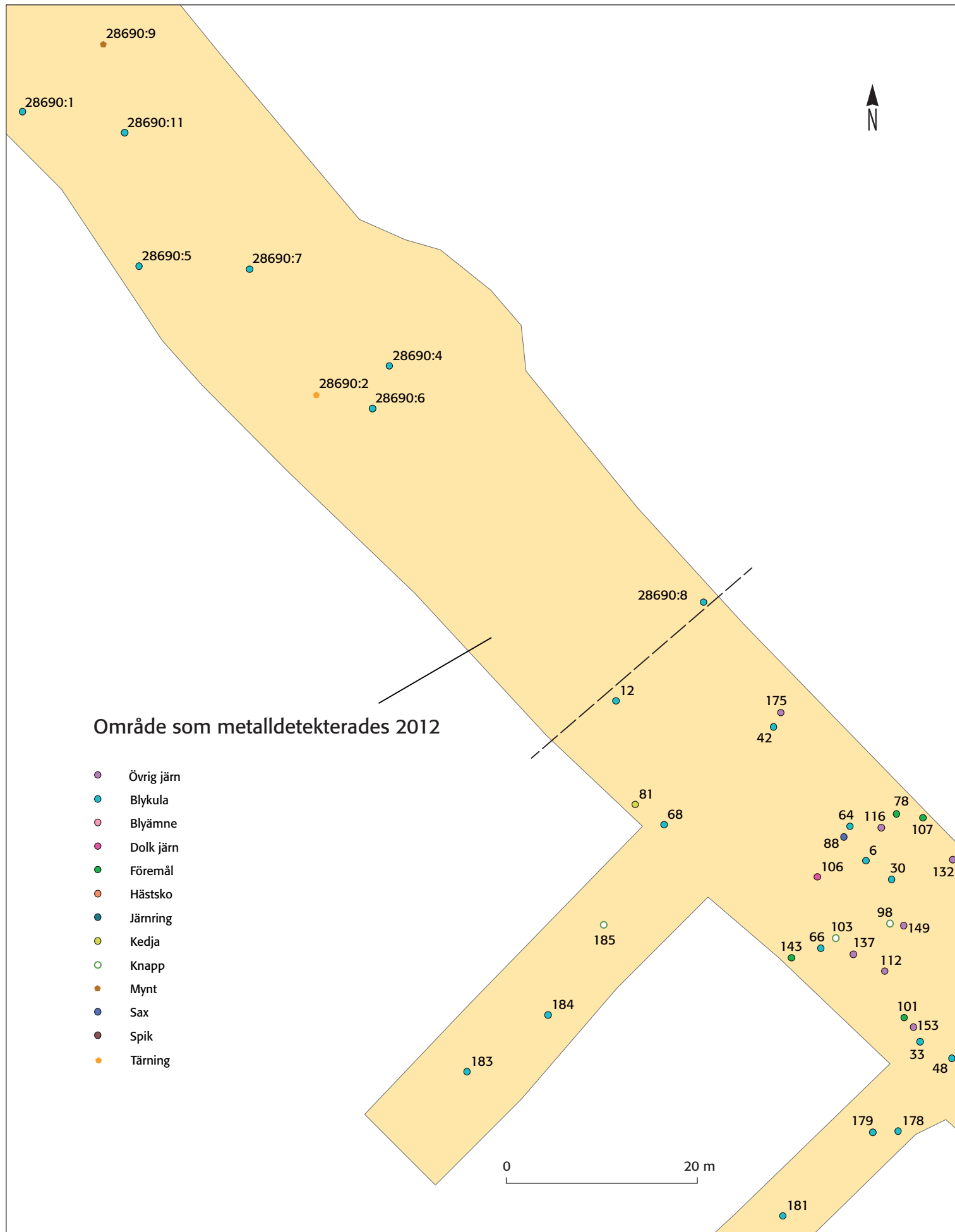
ObjectID	Fyndnummer	Material	Sakord	Vikt g	Antal	Fyndstatus	Anmärkning	Anteckningar vid fynd- dgenomgång med Bo Knarrström
52	HM 28694:52	Bly	Blykula	22,8	1		Muskötkula avskjuten. Karteschladdning.	Muskötkulan uppvisar spår av karteschladdning, genom den facettering sidorna fått. Tyder på artilleri. Kan vara avfyrad av en kanon.
53	HM 28694:53	Bly	Blykula	19,7	1		Muskötkula. Vitträd, tyder på blybrist.	Muskötkulan är söndervitträd. Det tyder på blybrist. Man har blandat i annat material i kulan.
54	HM 28694:54	Bly	Blykula	21,4	1		Avskjuten muskötkula. Deformerad och vitträd.	
55	HM 28694:55	Bly	Blykula	24,5	1		Avskjuten muskötkula, deformerad vid anslag.	
56	HM 28694:56	Bly	Blykula	22,6	1		Avskjuten muskötkula	Recent skada.
57	HM 28694:57	Bly	Blykula	24,3	1		Muskötkula med tandavtryck av litet djur, ev mus.	
58	HM 28694:58	Bly	Blykula	18,9	1		Avskjuten muskötkula. Vitträd	Vitträd. Dåligt material, inblandning av tenn.
59	HM 28694:59	Bly	Blykula	12	1		Mindre blykula för pistol eller karbin. Avskjuten.	Mindre blykula för pistol eller karbin . Tyder på kavalleri. Kulan är avskjuten och har träffat något. Hål efter gjuttapp.
60	HM 28694:60	Bly	Blykula	15,2	1		Mindre musköt- eller karbinkula. Avskjuten	
61	HM 28694:61	Bly	Blykula	14,4	1		Starkt vitträd, dåligt material.	
62	HM 28694:62	Bly	Blykula	7,9	1		Pistolkula avskjuten och deformerad.	
63	HM 28694:63	Bly	Blykula	7,1	1		Pistolkula avskjuten.	
64	HM 28694:64	Bly	Blykula	12,8	1		Avskjuten pistol- eller karbinkula. Deformerad	
65	HM 28694:65	Bly	Blykula	30	1		Muskötkula, 18 mm i diameter.	
66	HM 28694:66	Bly	Blykula	27	1		Muskötkula. Svårt att avgöra skjuten eller ej.	
67	HM 28694:67	Bly	Blykula	23,7	1		Avskjuten muskötkula. Deformerad, anslag i ev grus	
68	HM 28694:68	Bly	Blykula	25,9	1		Muskötkula	
69	HM 28694:69	Bly	Blykula	24,6	1		Avskjuten muskötkula. Spår efter laddstake.	
70	HM 28694:70	Bly	Blykula	21	1		Muskötkula med spår efter krutladdningen	Kasst råmaterial, inte 100% bly.
71	HM 28694:71	Bly	Blykula	19,6	1		Muskötkula, osäkert om avskjuten eller ej.	
72	HM 28694:72	Bly	Blykula	24,5	1		Muskötkula avskjuten	
73	HM 28694:73	Bly	Blykula	25,4	1		Muskötkula, osäkert om avlossad eller ej.	
74	HM 28694:74	Metall	Föremål	8,4	1		Del av sked av tenn	
75	HM 28694:75	Bly	Blykula	30,1	1		Muskötkula avskjuten	
76	HM 28694:76	Bly	Blyämne	62,9	1		Bars med av soldater i fickor och väskor.	Blyämne samlades in/togs med av soldaterna. Bars i fickor och väskor. Mycket vanligt förekommande i slagfält med svartkrut.
77	HM 28694:77	CU-leg	Föremål	4,8	1		Rund ornerad bricka till vapen eller kläder.	
78	HM 28694:78	Metall	Föremål	2,8	1		Ev detalj till vapenlås	Kan vara detalj till vapenlås. Spår av räffling för skruv. Borde vara av mässing.
79	HM 28694:79	Metall	Föremål	12,7	1		Ev beslag till vapen	Kan ha tillhört en doglock pistol. Variant av avfyringsmekanism på pistol som användes mellan hjullås och flintlås.
80	HM 28694:80	Metall	Föremål	41,5	1		Parerstång till värja/eller metalförst.laddstake	Vid genomgången orsakade denna del av föremål viss osäkerhet. Antingen rör det sig om parerstång till värja, då borde materialet vara mässing. Eller så rör det sig om en metalförstärkt laddstake.
81	HM 28694:81	Järn	Kedja	41	1		Del av kedja	
82	HM 28694:83	Järn	Hästske	50,3	1		Del av hästske	
83	HM 28694:83	Järn	Hästske	180,3	1		Halv hästske	
84	HM 28694:84	Järn	Järnring	77,9	1		Ev ring till hästseldon av något slag.	
85	HM 28694:85	Järn	Föremål	224,8	1		Rörformat föremål, för grov för vapendetalj.	
86	HM 28694:86	Järn	Föremål	45,9	1		Del till stigbygel	
87	HM 28694:87	Järn	Hästske	43,5	1		Del av militärhästske, ej arbetshäst.	Hästkorna som tas upp i fyndlistan kan genom typ och storlek tillskrivas hästar i det militära livet. Inte stora arbetshästar, typ Nordsvensk och dyl eller skor till oxar.
88	HM 28694:88	Järn	Sax	55,7	1		Del av sax	
89	HM 28694:89	Järn	Spik	28,1	1			Tjock handsnidd spik. Sköts ut med kanonerna.

ObjectID	Fyndnummer	Material	Sakord	Vikt g	Antal	Fyndstatus	Anmärkning	Anteckningar vid fynd- dgenomgång med Bo Knarrström
90	HM 28694:90	Järn	Spik	22,6	1		Del av spik	
91	HM 28694:91	Järn	Spik	15	1		Del av spik	
92	HM 28694:92	Järn	Spik	18,2	1			
93	HM 28694:93	Järn	Spik	17	1			
94	HM 28694:94	Järn	Spik	34,3	1			
95	HM 28694:95	Järn	Spik	29,7	1			
96	HM 28694:96	CU-leg	Knapp	1,9	1		Förmodligen från 1800-1900-talet	Liten knapp, ca 2 cm i diameter. Motiv av en krona med ett ankare under.
97	HM 28694:97	CU-leg	Knapp	2	1		1,5 cm. Blommotiv. Förmodligen 1700-talet.	
98	HM 28694:98	CU-leg	Knapp	2	1		1,7 cm. Blommotiv. Förmodligen 1700-talet.	
99	HM 28694:99	Järn	Föremål	58,3	1		Ev parerdolk. Konserverad SVK	
100	HM 28694:100	Järn	Föremål	16,9	1		Bra luntläsform. Konserverad SVK	
101	HM 28694:101	Järn	Föremål	41,4	1		Ev del av hjullåsmekanism. Konserverad SVK	
102	HM 28694:102	CU-leg	Föremål	20,7	1		Del av doppsko eller dolk. Konserverad SVK	
103	HM 28694:103	CU-leg	Knapp	2,2	1		Knapp kan vara militär. Konserverad SVK	
104	HM 28694:104	CU-leg	Knapp	2,1	1		Ev militärknapp. Konserverad SVK	
105	HM 28694:105	Järn	Föremål	30,2	1		Ev. parerskydd eller del till skydd för mun. Konserverad SVK	
106	HM 28694:106	Järn	Dolk järn	38,1	1		Dolk. Knappen har ramlat av. Konserverad SVK	
107	HM 28694:107	Järn	Föremål	10,9	1	Kastad		
108	HM 28694:108	Järn		183,6	1	Kastad		
109	HM 28694:109	Järn		3,5	1	Kastad		
110	HM 28694:110	Järn		12,7	1	Kastad		
111	HM 28694:111	Järn		17,7	1	Kastad		
112	HM 28694:112	Metall		2,6	1	Kastad	Liten tennsmälta	
113	HM 28694:113	Järn		17,1	1	Kastad		
114	HM 28694:114	Järn		23,4	1	Kastad		
115	HM 28694:115	Järn		18,3	1	Kastad		
116	HM 28694:116	Järn		60,1	1	Kastad	Krämpa	
117	HM 28694:117	Järn		55	1	Kastad		
118	HM 28694:118	Järn		16,3	1	Kastad		
119	HM 28694:119	Järn		78,2	1	Kastad		
120	HM 28694:120	Järn		55,1	1	Kastad		
121	HM 28694:121	Järn		29,5	1	Kastad		
122	HM 28694:122	Järn		19,6	1	Kastad		
123	HM 28694:123	Järn		59,8	1	Kastad		
124	HM 28694:124	Järn		23,1	1	Kastad		
125	HM 28694:125	Järn		77,5	1	Kastad		
126	HM 28694:126	Järn		46	0	Kastad		
127	HM 28694:127	Järn		31,6	1	Kastad		
128	HM 28694:128	Järn		51,8	1	Kastad		
129	HM 28694:129	Järn		27,8	1	Kastad		
130	HM 28694:130	Järn		21,7	1	Kastad		
131	HM 28694:131	Järn		17,7	1	Kastad		
132	HM 28694:132	Järn		32,2	1	Kastad		
133	HM 28694:133	Järn		15,2	1	Kastad		
134	HM 28694:134	Järn		26	1	Kastad		
135	HM 28694:135	Järn		42,8	1	Kastad		
136	HM 28694:136	Järn		74,8	1	Kastad		
137	HM 28694:137	Järn		48,3	1	Kastad		

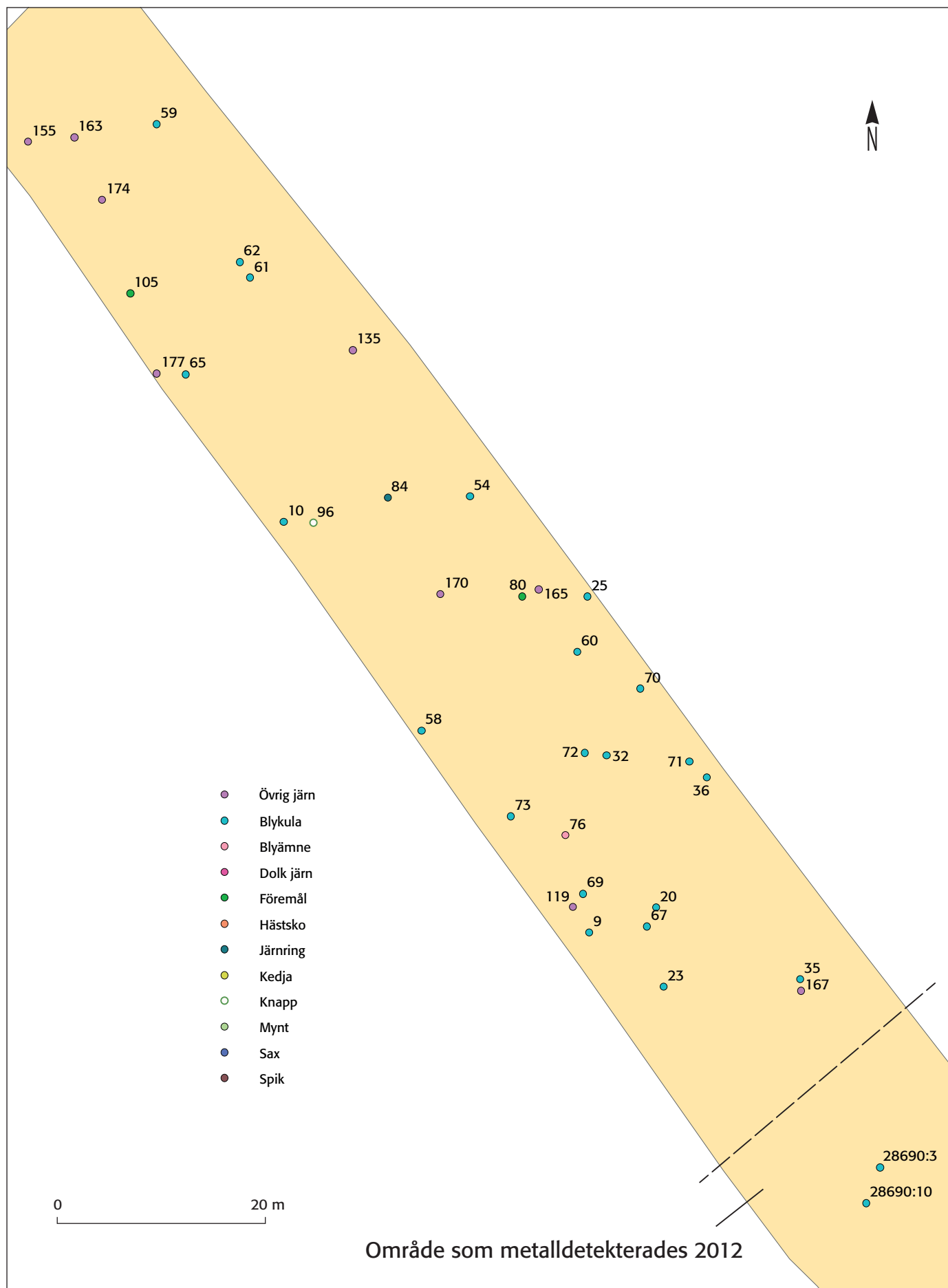
ObjectID	Fyndnummer	Material	Sakord	Vikt g	Antal	Fyndstatus	Anmärkning	Anteckningar vid fynd- dgenomgång med Bo Knarrström
138	HM 28694:138	Järn		28,8	1	Kastad		
139	HM 28694:139	Järn		20,6	1	Kastad		
140	HM 28694:140	Järn		199,7	1	Kastad		
141	HM 28694:141	Järn		13,4	1	Kastad		
142	HM 28694:142	Järn		32,9	1	Kastad		
143	HM 28694:143	Järn	Föremål	48	1	Kastad	Krämpa	
144	HM 28694:144	Järn		26,3	1	Kastad		
145	HM 28694:145	Järn		30,3	1	Kastad		
146	HM 28694:146	Järn		64,9	1	Kastad		
147	HM 28694:147	Järn	Spik	50,4	1	Kastad		
148	HM 28694:148	Järn		18,4	1	Kastad		
149	HM 28694:149	Järn		151,7	1	Kastad		
150	HM 28694:150	Järn		34,4	1	Kastad		
151	HM 28694:151	Järn		37,2	1	Kastad		
152	HM 28694:152	Järn		28	1	Kastad		
153	HM 28694:153	Järn		44,6	1	Kastad		
154	HM 28694:154	Järn		56,7	0	Kastad		
155	HM 28694:155	Järn		54,2	1	Kastad		
156	HM 28694:156	Järn		40,4	1	Kastad		
157	HM 28694:157	Järn		14	1	Kastad		
158	HM 28694:158	Järn		24,5	1	Kastad		
159	HM 28694:159	Järn		26,8	1	Kastad		
160	HM 28694:160	Järn		33,5	1	Kastad		
161	HM 28694:161	Järn		43,4	1	Kastad		
162	HM 28694:162	Järn	Spik	56	1	Kastad		
163	HM 28694:163	Järn		66,2	1	Kastad		
164	HM 28694:164	Järn		57,8	1	Kastad		
165	HM 28694:165	Järn		176,7	1	Kastad		
166	HM 28694:166	Järn		45,1	1	Kastad		
167	HM 28694:167	Järn		28,9	1	Kastad		
168	HM 28694:168	Järn		38,2	1	Kastad		
169	HM 28694:169	Järn		81,4	1	Kastad		
170	HM 28694:170	Järn		79,1	1	Kastad		
171	HM 28694:171	Järn		242,9	1	Kastad		
172	HM 28694:172	Järn		80,6	1	Kastad		
173	HM 28694:173	Järn		93,9	1	Kastad		
174	HM 28694:174	Järn		50,7	1	Kastad		
175	HM 28694:175	Järn		17,8	1	Kastad		
176	HM 28694:176	Järn		34,3	1	Kastad		
177	HM 28694:177	Järn		188,4	1	Kastad		
178	HM 28694:178	Bly	Blykula	12,8	1		Avskjuten muskötula	
179	HM 28694:179	Bly	Blykula	30,7	1		Avskjuten muskötula	
180	HM 28694:180	Koppar	Mynt	3,2	1		Skickades tillbaka obestämd från KMK	
181	HM 28694:181	Bly	Blykula	24,2	1		Anslag mot troligen metall	
182	HM 28694:182	Bly	Blykula	25,8	1		Avskjuten muskötula, vittrad	
183	HM 28694:183	Bly	Blykula	26,7	1		Avskjuten muskötula. Kraftigt anslag	
184	HM 28694:184	Bly	Blykula	28,3	1		Avskjuten muskötula. Liten rest av gjuttapp.	
185	HM 28694:185	Koppar	Knapp	2,1	1		Militärknapp 2 cm. Konserverad SVK	

Sydöstra delen av förundersökningsområdet. Skala 1: 500

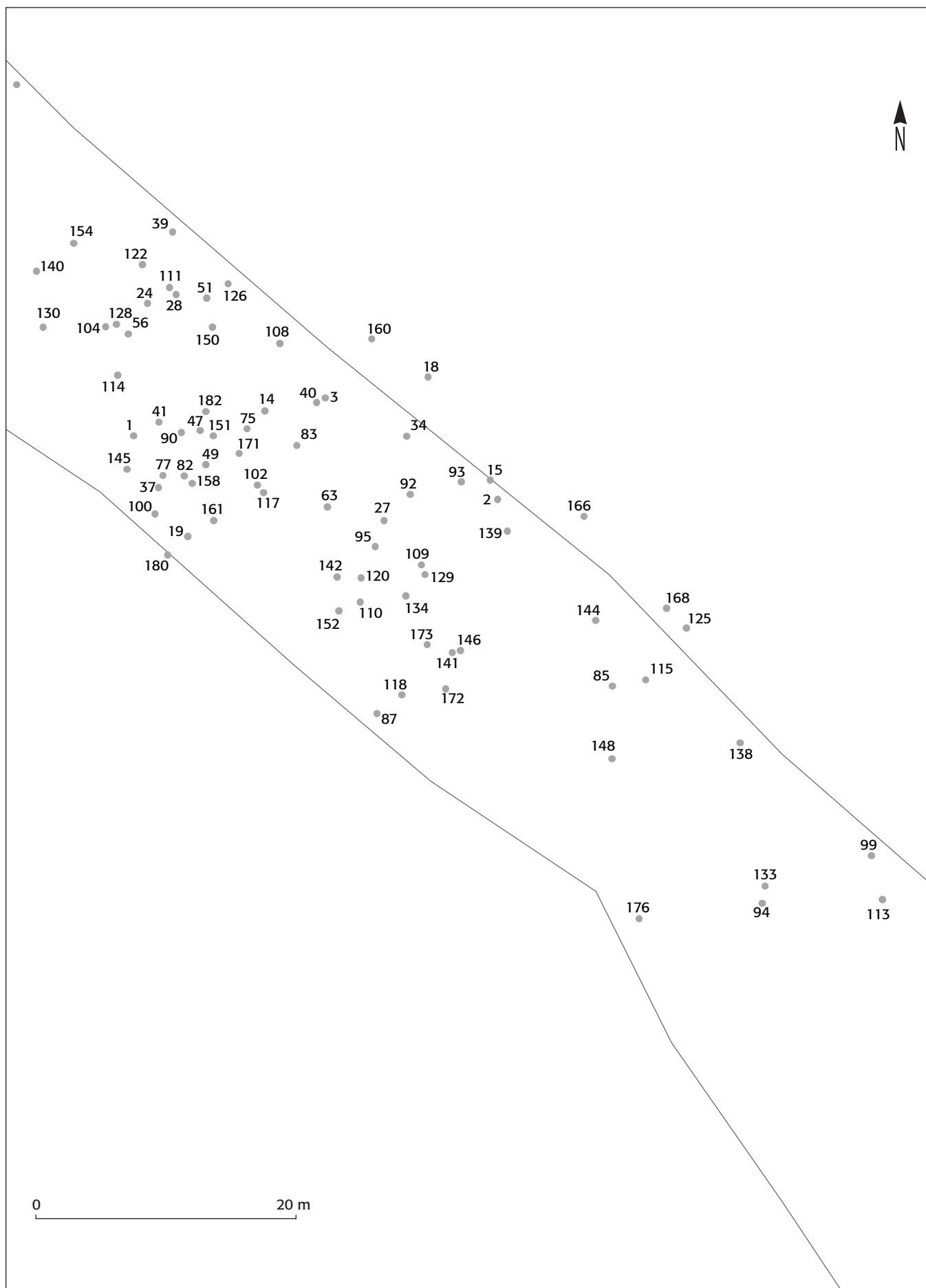

Centrala delen av förundersökningsområdet. Skala 1: 500

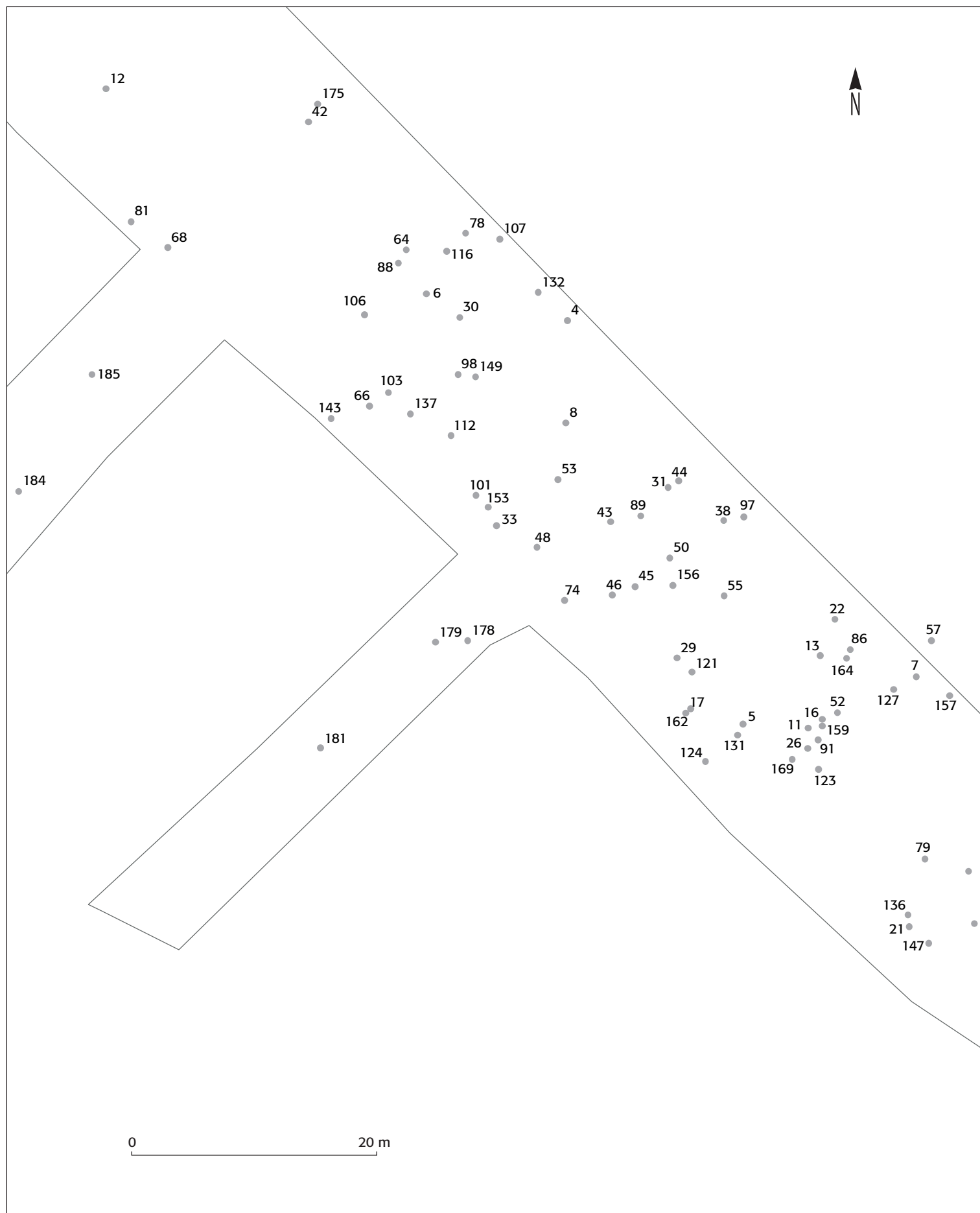

Nordvästra delen av förundersökningsområdet. Skala 1: 500

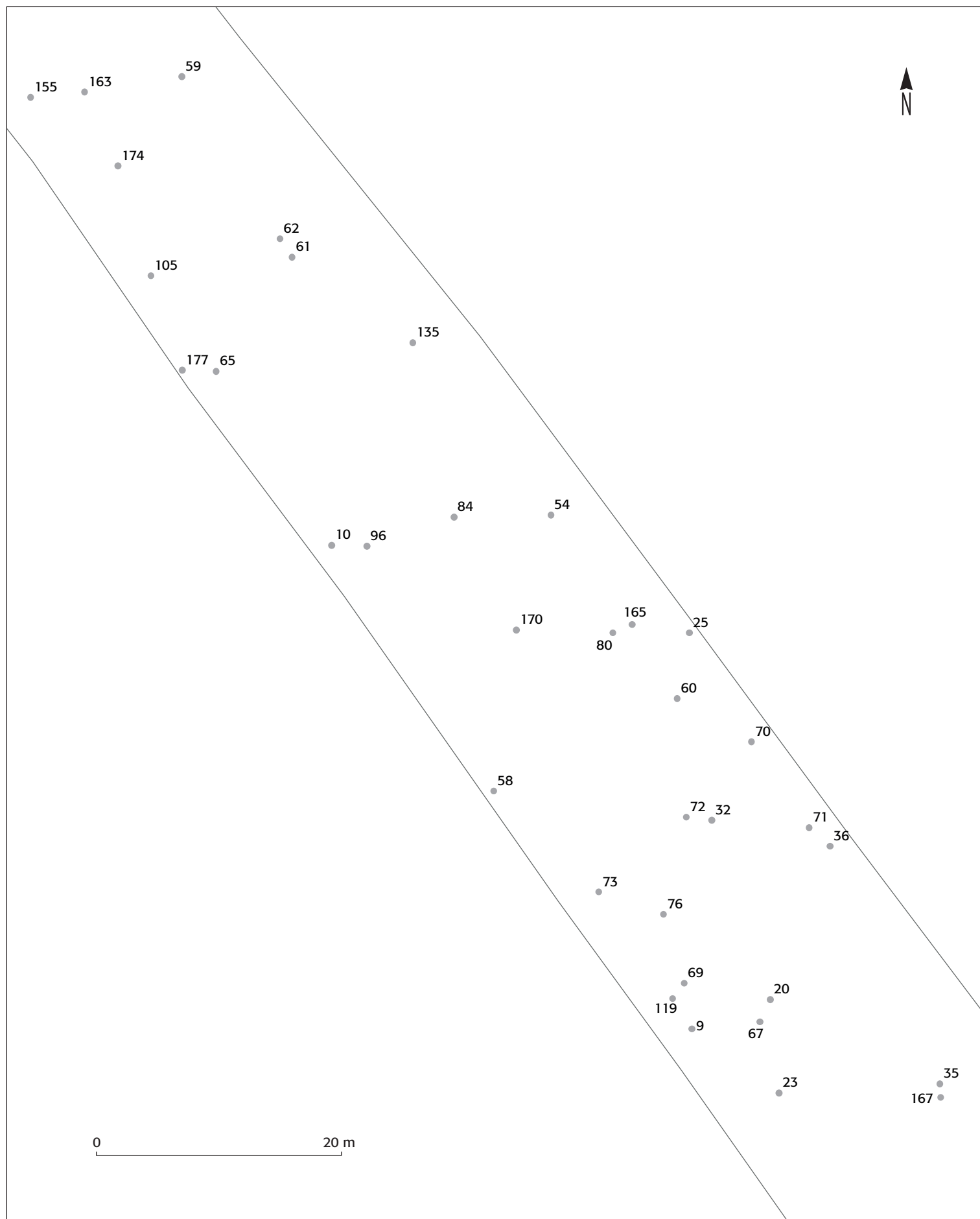

Sydöstra delen av förundersökningsområdet, nr 1. Skala 1: 400

Sydöstra delen av förundersökningsområdet, nr 2. Skala 1: 400

Nordvästra delen av förundersökningsområdet. Skala 1: 400

Bilaga 2

Konserveringsrapport Ebba Phillips SVK

Eldsberga 33:1 Konserveringsrapport

Eldsberga 33:1

Ebba Phillips
Studio Västsvensk Konservering
VA00550-2013, Pnr.: 11487

Eldsberga 33:1

Konserveringsrapport

Författare Ebba Phillips
Grafisk form och Layout Västarvet, SVK
Omslagsbild Foto taget av Ebba Phillips
Fotot visar fnr HM28694:101

Allt material i denna rapport, såväl text som bild, publiceras under CC BY-ND licens.

Västarvet
Studio Västsvensk Konservering
Gamlestadsvägen 2-4 Hus B2
415 02 Göteborg
Telefon 010-441 43 44
www.vastarvet.se, www.svk.com

Tekniska och administrativa uppgifter

Västarvet dnr: VA00550-2013
Västarvet pnr: 11487

Länsstyrelsens dnr: 431-7990-12

Län: Halland
Kommun: Halmstad

Uppdragsgivare: Kulturmiljö Halland
Projektansvarig: Stina Tegnhed

Projektsnavarig SVK: Ebba Phillips
Rapportdatum: 2015-04-01

Innehåll

Tekniska och administrativa uppgifter.....	3
Syfte och metod	5
Tillstånd och kondition	5
Konserveringsåtgärder	6
Särskilda iakttagelser	7
Analyser	7
Råd och anvisningar om förvaring och hantering.....	7
Dokumentation	8
Referenser.....	8
Material/produktlista	8
Dokumentationsbilder efter konservering.....	9

Konserveringsrapport

Syfte och metod

Konsivering syftar generellt till att föremålen skall kunna förstås, studeras, hanteras och bevaras på bästa sätt.

Den initiala delen av konserveringsprocessen innebär framtagning av fynden för att bättre förstå dessa och är i princip en fortsättning av den arkeologiska undersökningen, om än i laboriemiljö och under mikroskop. Den andra delen innebär olika åtgärder för att fynden ska kunna bevaras så länge och så bra som möjligt.

Rengöring och frampreparering av fynd gör att dess former och originaltytor framträder. Ibland finns den faktiska originalytan bevarad, ibland är den omvandlad och finns kvar som ett korrosionsskikt, som kan tas fram. Vid andra tillfällen är ytorna helt eller delvis borta och då eftersträvas att komma så nära dessa som möjligt.

Att ta fram fyndens dolda ytor betyder inte bara att man kan se och mäta fynden mer korrekt utan också att man får bättre möjlighet att se eventuella spår av tillverkning, slitage, lagningar och medveten åverkan. Föremålen kan också visa sig bestå av mer än ett materialslag, metallfynd kan ha inläggningar och ytbeläggningar av annat slag och fragment av textil och läder kan finnas gömt mellan t.ex. beslagsplattor.

Tillstånd och kondition

Föremålen från Eldsberga var torra och täckta av ett tunt lager av smuts och korrosionsprodukter när de kom till SVK.

Fynden av kopparlegering, vilka består av några knappar och ett oidentifierat kompositföremål, är alla i relativt god kondition. Knapparna är till stor del täckta av den mörkgrön skyddande patina, medan kompositföremålet endast fläckvis har denna patina bevarad. Träet i föremålet har krympt och spruckit innanför den rullade kopparplåten.

Bild 1-2: Fnr HM28694:104, en knapp med en mycket tät och välbevarad patina. Fnr HM28694:101, oidentifierat kompositföremål vars originalyta saknas nästintill helt. Träet finns inuti cylindern, som är något inböjd i den smalare änden.

Järnföremålen är i sämre kondition och här varierar tjockleken på det skyddande magnetitlagret, vari originalytan finns, stort. Kniven har ett mycket tunt magnetitskikt och det oidentifierade perforerade föremålet saknar det nästan helt. Orsakerna till detta kan vara många, tex att fynden legat i en mer aggressiv jordmiljö eller inte har varit deponerade under tillräckligt lång tid för att detta lager ska hinna bilda ett tjockare lager. Kvaliteten på metallen har troligtvis även betydelse. Samtliga fynd är spruckna och har en skitad yta.

Bild 3-4: Bilderna visar 2 oidentifierade föremål, fnr HM28694:105 samt HM28694:100, vars magnetitskikt varierar i tjocklek.

Konserveringsåtgärder

Samtliga metallföremål röntgades, dels för att identifiera och dokumentera fynden före konserveringen påbörjades, dels för att bättre kunna bedöma nedbrytningsgraden på dem. Röntgenanalysen utfördes med en kabinettröntgen.¹ Exponeringsfakta redovisas i tabell nedan.

Röntgenfilm nr	Strömstyrka mA	Spänning KvP	Tid sek	Avstånd från röntgenkälla, cm	Röntgenfilm placerad i blyficka
1; Cu + Pb	3	120	30	30	ja
2: Fe	3	120	30	30	ja

Tabell 1: Exponeringsfakta för röntgenfilm

Alla föremål undersöktes därefter under arbetsmikroskopet. Röntgenbilden och den okulära besiktningen utgjorde grunden för beslut om hur fynden skulle behandlas.

Samtliga fynd rensades mekaniskt från korrosion och krutor med hjälp av trästicka, pensel, skalpell och roterande trissor. Järnföremålen mikroblästrades även försiktigt med glaspärlor för att de hårdare korrosionsprodukterna skulle gå att avlägsna.

För att undersöka om det finns risk för bronssjuka placerades fynden av kopparlegering i fuktkammare under 14 dagar. Då inget föremål uppvisade korrosionsbenägenhet behövdes ingen korrosionsinhibitor påföras. Föremålen av kopparlegering dehydrerades och ytskyddades därför enbart med mikrokristallint vax² som påfördes med pensel.

¹ HP Faxitron series, mod 4385517

² Carbona nr 3971

Järn är betydligt mycket känsligare för salter än koppar. Det är främst innehåll av klorider som gör metallen ostabil. Fynden av järn har därför urlakats i alkaliska bad tills halten klorider i urlakningslösningen uppnådde en stabil nivå under 5 mg/l (5ppm). Urlakningsprocessen följdes genom kvantitativa mätningar med analysinstrumentet Sherwood MK11 Chloride analyser 9265. Efter urlakningen sköljdes och dehydrerades föremålen noggrant innan en korrosionsinhibitor, Dinitrol, samt ett skyddande lager mikrokristallint vax påfördes.

Tärningen av bly rengjordes manuellt och med mjuka penslar, trästicka och roterande mjuka borstar. Bly är en mycket stabil metall och fynden kräver oftast enbart rengöring för att få fram detaljer. Ett lager mikrokristallint vax har ändå penslats på ytan, dels för att göra den mer estetiskt tilltalande och dels för att hålla samman de något pulvriga korrosionsprodukterna i ytan.

De konserverade föremålen förpackades i syrefritt material med skumplast³ som stöd. Förpackningen är avsett för transport och magasinering.

Särskilda iakttagelser

Efter rengöring framträder ett symetriskt mönster på ena sidan av de två platta utskjutande delarna på det oidentifierade föremålet, 28694:101. Detta mönster syns även något på röntgenbilden.

Analys

Inga analyser, förutom röntgen, är utförda på materialet

Råd och anvisningar om förvaring och hantering

Konservering bromsar den naturliga nedbrytningen men kan aldrig avstanna den helt. Var därför noga med att kontrollera föremålets kondition med jämna mellanrum och kontakta en konservator för konsultation eller konservering om föremålen ändrar utseende eller behöver vård.

Hantering av arkeologiska föremål bör alltid ske med handskar för att undvika att skadlig handsvett och smuts hamnar på föremålen, vilket påskyndar nedbrytningen. Handskar fungerar även som skydd mot eventuella hälsoskadliga kemikalier i eller på föremålen. Var försiktig så att inte bomullshandskar fastnar i utstickande delar.

Järnföremål bör förvaras så torrt som möjligt och gärna syrefritt. Kopparlegeringar förvaras bäst vid en relativ luftfuktighet runt 20 % och som inte fluktuerar över dygnet.

---

³ Som stödmaterial används en svart Plaztizote- och/eller en vit Neopolenprodukt. Både är åldersbeständiga polyetenplaster.

Dokumentation

Genomförda konserveringsåtgärder redovisas skriftligen i rapportform.

Fotodokumentation i JPG format efter konservering levereras på CD-Rom. Om röntgenfoton tagits följer dessa med fynden och ska slutligen arkiveras på det fyndtilldelade museet.

Rapport samt fotodokumentation tillverkas i fyra exemplar varav en arkiveras på SVK (endast rapport) och de övriga skickas till Länsstyrelsen, mottagande museum och den grävande institutionen.

Referenser

Drew, M.J., Viviés de, P., González, N.G., Mardikian, P. A study of the analysis and removal of chloride in iron samples from the Hunley. *Metal 2004: Proceedings of the international conference on metals Conservation*. Canberra Australia, 2004.

Rinuy, A., Schweizer, F. Application of the Alkaline Sulphite Treatment to Archaeological Iron: A Comparative Study of Different Desalination Methods. *Conservation of Iron*. No53, National maritime Museum, Greenwich, London, 1982.

Selwyn, L. (2004). *Metals and Corrosion. A Handbook for the Conservation Profession*. Canadian Conservation Institute, Ottawa, Canada.

Tidens tand. Förebyggande konservering. 1999. M. Fjaestad (red.). Riksantikvarieämbetet. www.raa.se/publicerat/9172091355.pdf

Vårda väl. Informationsblad. Riksantikvarieämbetet, 2012.
http://www.raa.se/publicerat/varia2012_35.pdf

Material/produktlista

Dinitrolpasta : en mjuk pasta som penslas på metallen, Produktnamn: Tuff-Kote Dinol (återförsäljare Dacar AB)

Mikrokristallint vax: Ofärgat syntetiskt vax med hög smältpunkt. Carbonara nr 3971.

Natriumhydroxid; ett salt som löses i avjoniserat vatten och bildar en alkalisk lösning med pH 12. Används för urlakning av järn. Koncentration 0,1M.

Dokumentationsbilder efter konservering

Fnr HM28694:185

Fnr HM28694:106

Fnr HM28694:105

Fnr HM28694:104

Fnr HM28694:103

Fnr HM28694:102

Fnr HM28694:101

Fnr HM28694:100

Fnr HM28694:99

Fnr HM28690:2

Material & fynddata						Skadebild	Övrigt																																				
FyndID	Sakord	Röntgenplåtnummer					Materialtyp (Au, Ag, Cu, Pb, Sn, Al, Fe etc.)	Korrosionstyp (1=grön, 2=ljusgrön, 3=röd, 4=brun, 5=svart, 6=vit, 7=orange, 8=grå 9=blå)	Cementliknande krustor	Deformation	Flagor	Genomkorroderad	Glödpatina	Gropkorrosion	Ingen tydlig originalyta	Jord, lera, sand, grus, etc.	Kolrester	Krustor	Pulvrig korrosionsprodukt	Skiktad	Sprickor	Ädelpatina	Särskild beskrivning i text	Kommentar																			
		Röntgenplåtnummer	Antal delar innan konserv.	Komplett(K)/ej komplett(EK)	Magnetisk	Tillverkningsteknik (se komm.)																			Vattendränkt(VD)/fuktig(F)/torr(T)																		
		HM28694:99	identifierat	2	1	ek																			x	smidd	t	Fe	4,7	x	x	x				x	x	x	x	x	x		
		HM28694:100	identifierat	2	1	ek																			x	smidd	t	Fe	4,7	x	x	x				x	x	x	x	x			
		HM28694:101	identifierat	2	1	?																			x	smidd	t	Fe	4,7	x	x		x			x	x	x	x	x			
		HM28694:102	identifierat	1	1	?																				plåt	t	Cu-leg, trä	1,2,3,4							x	x	x	x		x	x	
		HM28694:103	knapp	1	1	k																				stansad?	t	Cu-leg	1,2,3,4							x	x	x	x		x		
		HM28694:104	knapp	1	1	ek																				stansad?	t	Cu-leg	1,2							x	x	x	x		x		
		HM28694:105	identifierat, sil?	2	1	ek																			x	stansad	t	Fe	4,7,5							x	x		x				
		HM28694:106	kniv	2	1	ek																			x	smidd	t	Fe	4,5,7	x	x					x	x		x				
		HM28694:185	knapp	1	1	k																				stansad	t	Cu-leg															
		HM28690:2	tärning	1	1	k																				?	t	Pb	6,8							x	x		x				

Fynd		Analys	Preparering	Urlakning	Torkning / dehydr.	Ytskydd
FyndID	Säkor	Röntgenplåtnummer	Analys	Preparering	Urlakning	Torkning / dehydr.
		C14				
		Dendrokronologisk analys				
		Porösitet				
		Röntgen				
		SEM				
		Spotttest				
		Umax, densitet				
		Preparering				
		Blåster - Aluminiumoxid				
		Blåster - Glaskulor				
		Manuell (skalpell, trästicka, pensel)				
		Roterande borstar				
		Ultraljud				
		Vatten - avjoniserat				
		Vatten - kranvatten				
		Urlakning				
		Natriumhydroxid 0,1 M (veckor)				
		Natriumsesquikarbonat				
		Vatten - avjoniserat				
		Vatten - kranvatten				
		Torkning / dehydr.				
		Aceton (dygn)				
		Etanol (dygn)				
		Isopropanol (dygn)				
		Kylskåp (dygn)				
		Lufttorkning (veckor)				
		Ugn, 50oC, (dygn)				
		Vacuumfrystorkning (veckor)				
		Ytskydd				
		Dinitrolpasta				
		Mikrokristallint vax, pensel/borste				
		Mikrokristallint vax, vakum				
		Paraloid B-72				
		Annat (se komm.)				

Konserveringstabell

Konserveringstabellen är upprättad i två delar. Den första delen innehåller en specifik tillståndsbeskrivning över samtliga artefakter som ingår i ärendet, den andra tillämpade konserveringsåtgärder samt eventuell analys.

Administrativa uppgifter

Ärendenamn	Eldsberga 33:1
SVK dnr.	VA00550-2013
Konservator	Ebba Phillips
Datum	2015-04-01
Beställare	Kulturmiljö Halland
RAÄ dnr	RAÄ 162
Länsstyrelsens dnr.	431-7990-12
Undersökningsår	2013
Landskap	Halland
Socken	Eldsberga
Fastighet	Eldsberga 33:1

Studio Västsvensk Konservering

Gamlestadsvägen 2-4, Hus B2
415 02 Göteborg
010-441 43 44

www.vastarvet.se
www.svk.com
svk@vgregion.se

Bilaga 3

Brev Myntkabinettet

KUNGL. MYNTKABINETTET
SVERIGES EKONOMISKA MUSEUM
SLOTTSBACKEN 6
BOX 5428, 114 84 STOCKHOLM
TEL 08 5195 5300, FAX 08 411 22 14

Datum

2013-08-15

Kulturmiljö Halland

Stina Tegnhed

Ang.: Bestämning av mynt

Hej Stina,
Översänder härmed de två mynten som ni skickade oss i mars i år.
Mynten har setts över av vår konservator och bestämts av en antikvarie. Tyvärr är det ena myntet mycket slitet och en bestämning har därför inte varit möjlig.
HM 28694:1 är dock troligen en ¼ öre Karl X Gustav från 1654-1660.

Jag skickar med en kopia på vår anmälan om inlämnat fynd.

Med vänlig hälsning

Caroline Petersson
Kungl. Myntkabinettet

KUNGL. MYNTKABINETTET
SVERIGES EKONOMISKA MUSEUM
SLOTTSBACKEN 6
BOX 5428, 114 84 STOCKHOLM
TEL 08 5195 5300, FAX 08 411 22 14

KMK DNR   ad 711-725-2012
KMK INV.
SHM DNR.
SHM INV.
HANDLÄGGARE   EWN

ANMÄLAN OM INLÄMNAT FYND

Inlämnat av/undersökningen utförd   Kulturmiljö Halland/ Stina Tegnhed
av:

Inlämnat för: Bestämning

Proveniens:

Landskap: Ha
Socken/Stad: Eldsberga sn
Fyndplats: Eldsberga
Fornlämning: RAÄ 151-153
Fyndår: 2013

Antal mynt: 2

Tid: nyare tid

Beskrivning: HM 28694:1 = trol. K X G, 1/4 öre 1654-1660
HM 28694:2 = ej bestämbar

Fyndomständigheter: ark unders

Annat dnr/inv.nr: HM 2013-35

Övrigt fyndmaterial: -

Stockholm den   11 mars 2013

114/3-2013 SN

Bilaga 4

Brev Myntkabinettet

Stockholm 2013-08-15

Angående mynt från Halland, Eldsberga sn, RAÄ 162 (diarie nr. 213-35)

Hej Stina,

Vi kan tyvärr inte hjälpa er med myntbestämning på det översända myntet från Eldsberga.

Enligt ett myndighetsbeslut från den 16 maj 2011 så ska vi inte göra det annat än vid accession.

Så här lyder formuleringen under punkt 2.3 i beslutet:

” Vad gäller verksamheten inom KMK bedömer SHMM att omvärldsförändringar inom en relativt nära framtid på ett betydande sätt kommer att påverka verksamheten. Genom det förändrade system för fördelning av arkeologiska fynd enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. som för närvarande förbereds inom Riksantikvarieämbetet bedöms ärendemängden minska avsevärt. Därutöver ska KMK avveckla dagens arbetsrutin att ta emot och bestämma myntfynd inför beslut om fyndfördelning. Sådant arbete skall i den nya organisationen endast genomföras i samband med accession av föremål till de egna samlingarna.”

Jag måste därför hänvisa dig till andra numismatiker eller specialister än KMKs.

Vi sänder tillbaka myntet i ett rekommenderat brev.

Med vänliga hälsningar,

Eva Ramberg

Museichef, Kungliga Myntkabinettet

Bilaga 5

Metalldetekteringsrapport Jonas Paulsson

Metalldetekteringsrapport

Metalldetektering i samband med arkeologisk slutundersökning
inom fastigheten Eldsberga 33:1, Eldsberga socken, Halmstads kommun, Hallands län

Metalldetektor som användes: Modell: C-Scope CS-1220-XDP. En mycket känslig metalldetektor som med mätar- och ljudsignal registrerar magnetiska olikheter i undergrunden ner till ett största djup av cirka 30 cm.

Undersökningen:

Arbetsmetod och utförande:

Förevisade områden inom fastigheten, omedelbart söder och norr om undersökningsytan från förundersökningen (då kallat objekt 3, Raä Eldsberga 151, 152 och 153), totaldetekterades från ytan. Längst ner i söder, området närmast Genevadsån, hade det vid detekteringstillfället redan utförts schaktningsarbeten och kunde därför endast sparsamt undersökas.

En systematisk metalldetektering genomfördes på så sätt att ytorna avsöktes med parallella stråk där utslag från järnföremål endast kontrollerades vid vartannat stråk. Metallföremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1900 eller med osäkerhet kunde dateras i fält togs upp och mättes in. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (d.v.s. efter 1900) tillvaratogs ej.

Detekteringssituationen: (fysiska faktorer som kan påverka detekteringsresultatet)

På undersökningsområdet fanns det vid detekteringstillfället en kortklippt stubb. Undersökningen utfördes vid meteorologiskt gynnsamma förhållanden.

Jonas Paulsson

Arkeolog och Metalldetekteringsspecialist

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se